

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

7

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

7

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius, 2021

Knygos leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ
IR SKLAIDOS 2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-21-26

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Greifswaldo universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISSN 2029-0705

© Lietuvos istorijos institutas, 2021

© Straipsnių autoriai, 2021

TURINYS

<i>Artūras Dubonis</i>	
Pratarmė	7

Straipsniai

<i>Сергей Полехов</i>	
Как короновать великого князя? Из истории „коронационной бури“ (1429–1430) и инсигний, предназначавшихся для Витовта	9
How is a Grand Duke Crowned as King? From the History of the “Coronation Storm” (1429–1430) and the Insignia Intended for Vytautas. <i>Summary</i>	74

<i>Laimontas Karalius</i>	
„Popierinė“ valstybė: XVI a. pirmosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžios mikrofizika (vieno atvejo tyrimas)	75
The “Paper” State: Microphysics of the Government in the Grand Duchy of Lithuania in the First Half of the 16th Century (Case Study). <i>Summary</i>	111

<i>Darius Antanavičius</i>	
Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas	113
The Unknown 1641 List of Books of the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	154

<i>Jonas Drungilas</i>	
Bilevičių genealoginė kronika (XV–XVII a. pirmoji pusė)	157
Bilevičius Genealogical Chronicle (15th–First Half of the 17th Centuries). <i>Summary</i>	205

<i>Tamara Bairašauskaitė</i>	
Privati korespondencija kaip bajorų šeimos istorijos šaltinis: Bialozorų, Končų ir Römerių atvejis (XIX a. 3–9 dešimt.)	207
Private Correspondence as a Source on the History of a Noble Family: The Case of the Białozor, Koncza and Römer Families (1820s–1880s). <i>Summary</i>	234

Lietuvos Metrikos tyrimų ir leidybos projektas Rusijoje

Андрей Бондаренко, Олег Хоруженко

Об издании метрики королевы Боны в Институте российской истории Российской академии наук	237
On the Publication of Queen Bona Sforza's <i>Metrica</i> by the Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences. <i>Summary</i>	252

Publikacija

Regina Laukaitytė

Kanauninko Povilo Dogelio dienoraščio fragmentas: 1946 m. rugsėjo 10–1947 m. balandžio 18 d.	253
---	-----

Recenzijos

<i>„Для лепшое твердості...“: пергаментныя дакументы перыяду Вялікага Княства Літоўскага з фондаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (1391–1566 гг.), уклад. Я. С. Глінскі, А. А. Жлутка, Д. В. Лісейчыкаў, Мінск: Беларусь, 2018. – 143 с.; [3] іл. (Александр Груша)</i>	309
<i>Стратегії та ритуали конфлікту: шляхетський соціум Волині зламу XVI і XVII ст. Джерела та інтерпретації, упорядник Н. П. Старченко; відп. ред. Г. В. Боряк, Київ: Інститут історії України НАНУ, 2020. – 615 с. (Світлана Блащук, Дмитрій Ващук)</i>	319
Santrumpos	323
Apie autorius	325
Autoriams	327
Guide for Authors	331

ŠALTINIO PUBLIKACIJA

KANAUNINKO POVILO DOGELIO DIENORAŠČIO FRAGMENTAS: 1946 M. RUGSĖJO 10– 1947 M. BALANDŽIO 18 D.

Regina Laukaitytė

Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

Publikuojamas šaltinis – Kauno bazilikos kanauninko Povilo Dogelio 1930–1949 m. rašyto dienoraščio fragmentas. Tai vienas iš trijų fragmentų, kurių nebuvo pavykę aptikti 2016–2017 m. rengiant jo rankraščius spaudai¹.

Kanauninkas Dogelis su metraštininko pasišventimu visą gyvenimą rašė dienoraštį – ne sau, o „pergyvenamo laikotarpio kroniką“², kurios nemažą dalį pats suspėjo išleisti kaip knygas *Kalėjimuose pas bolševikus* (1930) ir *Mano gyvenimo prisiminimai* (1936). Jo kronikos paskutiniai – 1930–1949 m. – užrašai iki Lietuvos valstybės atkūrimo buvo išsaugoti Girdžių klebonijoje. Maždaug 1991 m. jais ėmė domėtis leidėjai, todėl rankraščiai išsklido. Tai neįrišti ilgo formato lapai (30–70 cm ilgio ir 7–10 cm pločio), kuriuos kanauninkas susukdavo į kietus ritinėlius, juos įvyniodavo į popierių ir užsirašydavo įrašų datas. Didžiausią jų dalį – aštuonis iš dvylikos buvusių, kaip galima spėti, ritinėlių – gavęs iš Girdžių klebono išsaugojo ir 2016 m. rudenį istorikams publikuoti be jokio atlygio pasiūlė Vytautas Lekutis. Be šių rankraščių, trumpesnių dienoraščio teksto fragmentų pavyko rasti Kauno arkivyskupijos kurijos archyve (1930–1937 m. užrašai), Kauno karo muziejuje ir Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Knygai išėjus, 2018 m. rugsėjo mėn. atsiliepė bukinistas Linas Balčiūnas ir po tam tikrų derybų sutiko Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai

¹ P. Dogelis, *Kas pergyventa. 1930–1949 metų dienoraštis*, parengė R. Laukaitytė, Vilnius, 2017. Plačiau apie kanauninką P. Dogelį ir jo rankraščio istoriją žr. ten pat, įvadas.

²Ten pat, p. 25.

perleisti čia publikuojamą dienoraščio fragmentą³. Tai nuorašas mašinarščiu, kuriuo pratęsimas knygoje publikuotas dienoraščio 1946 m. rugsėjo 10 d. įrašas, o tekstas baigiasi 1947 m. balandžio 18 d. ilgo įrašo pradžia, kurio pabaiga jau publikuota⁴. Šis mašinarštis – iš žurnalo „Kardas“ redaktoriaus Antano Martinionio palikimo. Jis 1992–1995 m. „Karde“ publikavo devynis dienoraščio fragmentus (smarkiai kupiūruotus ir redaguotus), parengtus pagal rankraščius, gautus iš Girdžių klebono Viktoro Šauklio. Vėliau ne visi rankraščiai buvo grąžinti savininkui, dalis jų užsilioko Martinionio namuose, o jam mirus, pateko pas kolekcininkus, nors didžiulis jo sukauptas archyvas buvo perduotas Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejui.

Kanauninko Dogelio dienoraštis – nepaprastai įdomus ir svarbus istorijos šaltinis, beveik kasdieniai 1930–1949 m. gyvenimo užrašai, politinių įvykių, visuomenės nuotaikų liudijimas, kurį papildo beveik 250 nusirašytų tekstų: pogrindžio organizacijų dokumentai ir spaudos nuorašai, tremtinių laišakai. Būdamas įvykių centre ir bendraudamas su daugybe žmonių (dienoraštyje paminėjo apie 1500 asmenų), jis paliko spalvingą Kauno ir visos Lietuvos gyvenimo didžiausių XX a. politinių sukrėtimų ir katastrofų metu paveikslą.

Čia publikuojamo fragmento įrašai – Lietuvos gyventojų padėties įsibėgėjant šalies sovietizavimui 1946–1947 m. istorijos šaltinis: autorius fiksavo žinias apie prievarta brukamą bolševikinę ideologiją, nesiliaujančius suėmimus, nepakeliamus ūkininkams ir bažnyčioms skirtus mokesčius, brangymetį, maisto ir kitų prekių trūkumą.

Apie vienus dalykus dienoraščio autorius sužinojo iš pirmų lūpų (režimo pastangas sumažinti klierikų skaičių, dvasinės seminarijos darbo varžymą žodiniais nurodymais), apie kitus – iš nuogirdų. Iš dienoraščio įrašų galima suprasti, kas Kaune buvo žinoma apie partizanų išpuolius (Dogelį pasiekė žinios apie jų susidorojimą su valdžios atstovais bent dešimtyje vietų, taip pat ir Marijampolėje, kur per 1947 m. Užgavėnės partizanas Kazimieras Pyplys-Mažylis nušovė keturis pareigūnus, – 1947 m. vasario 22 d. įrašas). Dogelis samprotavo, kad partizanų patronu-globėju galėtų būti girioje gyvenęs šventasis Silvestras (1946 m. lapkričio 26 d. įrašas).

Dienoraščio autorius reagavo ir į sovietinės spaudos pranešimus apie rašytojų „perauklėjimą“, tarp jo pasidarytų nuorašų – paskutinis Salomėjos Nėries eilėraštis (plitęs nuorašais, Dogelio užsirašytas vienas variantų, – 1946 m. spalio 16 d. įrašas). Dienoraštin nusirašyta nemažai tremtinių laiškų, matyt, ypatingai jaudinusių kanauninką, nes tarp jų daug adresuotų ne jam, o gautų iš šeimų narių. Užrašai liudija,

³ Jis priskirtas prie P. Dogelio fondo, žr. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 130–2629.

⁴ P. Dogelis, *op. cit.*, p. 630–631.

kuo gyveno Lietuva, – sužinome apie žaliukų-partizanų veiksmus, apie grįžtančius iš Vorkutos kalinius ir tremtinių pabėgimus iš Sibiro, per užsienio radijo stotis sugaudytas naujienas, žmonių viltis sulaukti išvadavimo – Amerikos pagalbos ir daug kitų to meto įvykių, plitusių gandų atspindžių.

Rengiant šį fragmentą spaudai, buvo laikomasi tų pačių principų, kuriais vadovautasi publikuojant knygą: identifikuojami dienoraščio autoriaus paminėti asmenys, laužtiniuose skliaustuose pataisomi klaidingai užrašyti asmenvardžiai ir vietovardžiai. Nežinia, kas šifravo rankraštį, bet mašinraštyje gana daug neperskaitytų arba klaidingai perskaitytų vietų, riktų, kurie taisomi arba pažymimi daugtaškiu laužtiniuose skliaustuose. Dogelio nusirašyti tekstai išskiriami mažesniu šriftu.

Dėkoju dr. Danutei Blažytei-Baužienei, kuri, kaip ir 2016–2017 m., surinko tekstą kompiuteriu.

Michailas Bulgakovas greičiausiai buvo teisus, sakydamas, kad „rankraščiai nedega“. Šią sparnuotą frazę galima iliustruoti išbarstytu, tačiau nepražuvusių Dogelio dienoraščio ritinėlių bei nuorašų likimu, viliantis, kad ilgainiui atsiras ir du paskutiniai iki šiol nesurasti jo fragmentai – lapai su dviem pusmečiais (1942 m. spalio 12–gruodžio 21 d. ir 1943 m. balandžio 5–lapkričio 15 d.) įrašais. Atpažinti Dogelio rašyseną galima pagal knygoje publikuotą rankraščio faksimilę⁵.

⁵ Ten pat, p. 642.

1946.IX.10. Kova dėl raudonosios raidės G. Salomėjos Nėries⁶ „Poezijoje“, bolševikų išleistoje, pusl. 240, iš poemos apie Staliną⁷ (1940 m. leidimo) prasidedant žodžiais „Grandinės vis sunkyn, storn – sugniuždė mūsų liaudį“, raidė G. atspausdinta raudonai. Tuo tarpu visoje „Poezijoje“ to nėra, kad pirmoji raidė būtų raudona. Cenzoriai įžiūrėjo, kad čia sąmoningai G raidė raudona, kad tuo parodyti, jog bolševikų grandinės sugniuždė mūsų liaudį. Knyga jau buvo atspausdinta ir draudžiama buvo ją leisti apyvartoti. Antanui Venclovai⁸ pasisėkė išsisukti. Sako: tos poemos vienas egz. yra pas Staliną. Ir ten pirmas žodis prasideda raudonąja G. Cenzūra gerokai apkarpo jos kūrinį. „Šviesos“ spaustuvė, gavusi antram josios poezijos tomui medžiagą, ėmėsi greito darbo. Jau keli lankai buvo atspausdinti, ir cenzūra juos taip išcenzūravo, kad prisiejo sunaikinti ir vėl iš naujo spausdinti. Iš 1925 m. savo kūrinį Sal. Nėris dar mini Dievą (žiūr. eilės N 316), tai cenzūra būtinai ištaisė į dievą – mažąją raidę.

Leono Šukio laidotuvės. L. Šukys, 73 m. vyras, „Šviesos“ spaustuvės darbininkas–linotipistas, labai sąžiningas, visų mylimas, geras katalikas – „Šviesos“ spaustuvės komiteto pirmininkas. Po operacijos mirė. Pamaldos vyko Įgulos bažnyčioje IX.6 d. labai iškilmingai. Pilna bažnyčia buvo žmonių. Į kapus lydinti 20 tautiškais rūbais pasirėdžiusių mergaičių nešė vainikus. Kapuose kunigas pasakė gražų pamokslą. Karstą nešė net komunistai spaustuvų direktoriai.

1946.IX.11 d. Iš lietuvių gyvenimo anoje pusėje. Mūsų vyskupai: arkivyskupas Skvireckas⁹, buvęs Romoje, dabar Bavarijoje gydomi, vyskupas Brizgys¹⁰ – Romoje. Romoje yra kunigų seminarijos du teologiniai kursai. Kita seminarijos dalis Bavarijoje. Trijose užimtose Vokietijos srityse yra dvi lietuvių gimnazijos, vienas universitetas, vienas Baltijos valstybėms universitetas, 18 laikraščių, politinis slaptas iš 10 žmonių komitetas. Jo sudėtis: 7 dešinieji ir 3 kairieji. Dvasininkų reikalais visose trijose zonose yra skirtas kan. dek. F. Kapočius¹¹.

⁶ Salomėja Nėris (1904–1945) – poetė, 1940 m. išrinkta Liaudies seimo nare, 1941–1945 m. buvo Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos [toliau – SSRS] Aukščiausiosios Tarybos [toliau – AT] deputatė.

⁷ Josifas Stalinas (1878–1953) – 1924–1953 m. Sovietų Sąjungos vadovas.

⁸ Antanas Venclova (1906–1971) – poetas, prozininkas, Liaudies seimo narys; buvo SSRS ir Lietuvos SSR AT deputatas, 1952–1964 m. – Lietuvos komunistų partijos [toliau – LKP] Centro komiteto [toliau – CK] narys.

⁹ Juozapas Skvireckas (1873–1959) – Kauno arkivyskupas metropolitas, nuo 1944 m. gyveno Austrijoje.

¹⁰ Vincentas Brizgys (1903–1992) – metropolito J. Skvirecko pagalbininkas. Po karo gyveno Vokietijoje, Italijoje, JAV, rūpinosi Vakarų Europos šalyse gyvenančių lietuvių sielovada.

¹¹ Feliksas Kapočius (1895–1971) – Kauno Prisikėlimo bažnyčios klebonas, nuo 1929 m. buvo Kauno miesto bažnyčių dekanas. Po karo gyveno Vokietijoje, Austrijoje, vėliau JAV.

IX.15. Ivairenybės. Iš Romos gautas laiškas. Kun. Graus...¹² rašo savo motinai. Jis ir kun. Zakarevičius¹³ ešą Marijonų kolegijoj – rengiasi vykti į Ameriką.

Renkama medžiaga apie mirusį prof. St. Šalkauskį¹⁴. Kunigų seminarijos klierikai Talačka¹⁵ ir Bulika¹⁶ tuo reikalu buvo pas mane užėję.

Mano iškilmė. Nuo II.2 d. nelaikiau Bazilikoje sumos. Vis tai dėl ligos. Šiandieną pirmą kartą atlaikiau sumą ir po sumai pamokslą pasakiau.

Bolševikai kabinasi prie kunigų Seminarijos: neduoda Seminarijos patalpų, apriboja klierikų skaičių iki 150 visai Lietuvai, kėsinaisi įsibrauti į vidaus gyvenimą.

IX.16. Sutuoktuvės. Sutuočiau Feliksą Dogelį, savo brolio Juozapo sūnų, su Zofija Jociūte, Jono Jociaus iš Vėgenų, Girkalnio par[apijos], dukterimi. Sutuoktusių iškilmės buvo Bazilikoje per Mišias, kurias aš laikiau. Bažnyčioje ir pietuose pas mane iš žmonių dalyvavo: Jocių 4, Šniukštai Tomas, docentas, su žmona¹⁷, 2 Milčiai, kun. Lažinskas¹⁸, Jonas Bern..., Anielė Šauklienė¹⁹. Nuotaika buvo nekokia: sužinojome, kad Stasius Dogelis²⁰, Felikso D. pusbrolis, atvežtas į Lukiškių kalėjimą Vilniuje tardymui.

IX.17. Bolševikai verčia persiorientuoti. Veikia marksizmo–leninizmo universitetas. Lankytojai daugiausia rusai karininkai. Lietuvių nedaug. Dėsto rusų kalba. Mokytojams lietuviams įsakyta universitetą lankyti. Tai prievarta brukamas bolševizmas.

Pabrango maistas. Perkant pagal korteles iš valdiškų krautuvų produktus jau reik mokėti 3–4 kartus brangiau. Darbininkams šiek tiek už darbą pakeltas atlyginimas,

¹² Tikriausiai kunigas Steponas Bernardas Grauslys (1918–1994), kuris po karo gyveno ir dirbo Italijoje. Jis galėjo rengtis kelionei į JAV, ten išvyko 1947 m.

Ši ir kitos nepilnos pavardės (baigiamos daugtaškiu), tekste pasitaikantys daugtaškiai – tai perrašant Dogelio rankraštį mašinėle neiššifruoti fragmentai.

¹³ Vytautas Zakarevičius (g. 1919) įšventintas kunigu 1944 m., netrukus pasitraukė į Vokietiją, mokėsi Romos Grigaliaus universitete, teologijos licenciatas. Vėliau dirbo JAV lietuvių parapijose, 1980 m. tapo pranciškonu.

¹⁴ Stasys Šalkauskis (1886–1941) – filosofijos daktaras, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto [toliau – VDU] profesorius, ateitininkų judėjimo ideologas.

¹⁵ Albertas Talačka (1921–1999) Kauno dvasinėje seminarijoje mokėsi 1942–1946 m., įšventintas kunigu dirbo Panevėžio vyskupijos parapijose; 1989 m. jam suteiktas monsinjoro, Šv. Tėvo garbės kapeliono, titulas.

¹⁶ Bronius Bulika (1923–1988) Kauno seminarijoje mokėsi 1942–1947 m., dirbo Kaišiadorių vyskupijos parapijose. 1950–1955 m. kalintas lageryje.

¹⁷ Tomas Šniukšta (1914–1996) – Veterinarijos akademijos docentas, vėliau profesorius, studijų metais gyvenęs pas kanauninką P. Dogelį. Čia minima jo žmona – Ona Šoliūnaitė-Šniukštienė (1920–?), mokytoja.

¹⁸ Petras Lažinskas (1912–1978) – kunigas, nuo 1936 m. – Kauno arkikatedros bazilikos vikaras, mokyklų kapelionas. Po karo dirbo Lietuvos parapijose.

¹⁹ Anielė Šauklienė – P. Dogelio dukterėčia, jo vyriausio brolio Mateušo ir Monikos Dogelių dukra.

²⁰ Stasius Dogelis – P. Dogelio sūnėnas, jo vyriausio brolio Mateušo sūnus.

bet toli gražu, kad galima būtų normą išpirkti, daug mažesnis už pakeltas kainas. Jaučiamas didelis darbininkų nepasitenkinimas. Bet visi tyli, bijo kalėjimo. Streikuoti neįmanoma, nes gresia sušaudymas, badu marinimai kalėjimuose.

IX.18. Iš V[alstybės] teatro Kaune. Įsakyta teatrui keltis į Vilnių. Tas įsakymas skaudžiausiai palietė daugumą teatralų, kurie yra įsikūrę Kaune. Teatralai parašė memorandumą, duodami suprasti, kad jie į Vilnių nevyks. Deputatas K. Petrauskas²¹ tame memorandumė pasižadėjo sukurti Vilniuje teatrą iš ten esančių jėgų.

1946.IX.20 d. „Laisvės žvalgas“²² IX.10 d. (slaptoji spauda) rašo, kad Paryžiuje esąs Laisvosios Lietuvos komitetas – veikia Lozoraitis²³, Jurgis Šaulys²⁴. Švedija labai remianti Lietuvą. Svenska Dagbladet²⁵ atspausdino straipsnį apie Lietuvą, prielankiai atsiliepdama apie Lietuvą kaip apie nepriklausomą valstybę. Užsienis gerai esąs informuotas apie bolševikų darbus Lietuvoje, apie lietuvių tautos kančias. Anglosaksų ir prancūzų Vokietijos pusėje esą 250 lietuvių kunigų. Jų buvęs suvažiavimas. Dalyvavę 160 kunigų, Šv. Tėvo atstovas kun. Kapočius, vyskupas Brizgys, Padolskis²⁶. Baigia savo ilgas žinias laikraštis. Kad vieton valstybių notų pradėtų veikti atominė bomba.

Sušaudyta 16 komunistų. Žaliukai, baigiantis Šiluvos atleidams, apylinkėje sušaudė 16 komunistų. Buvo įsakyta kunigams iškilmingai palaidoti. Laidojo ir kun. Katelė²⁷ pamokslą pasakė. Kapuose buvo mitingas sušaudytų garbei. Kalbėtojas kaltino tikinčiuosius, kad esą rožančiais apsikabinę, o žmogžudystes darą. 4 palaid[ojo].

[... ..] – pašalinti iš universiteto. Iš Vilniaus universiteto pašalinti finansininkas prof. Jurgutis²⁸, ekonomistas Cesevičius²⁹, istorikas Jonynas³⁰. Tai paseka įsakyto valymo.

²¹ Kipras Petrauskas (1885–1968) – operos solistas. Jis buvo 1940 m. Liaudies seimo deputatas.

²² „Laisvės žvalgas“ – partizanų Tauro apygardos laikraštėlis, su pertraukomis leistas 1945–1951 m. Suvalkijoje.

²³ Stasys Lozoraitis (1898–1983) – diplomatas, užsienio reikalų ministras. 1940 m. buvo paskirtas užsienyje likusios Lietuvos diplomatinės tarnybos šefu.

²⁴ Jurgis Šaulys (1879–1948) – filosofijos daktaras, Vasario 16-osios akto signataras, diplomatas.

²⁵ Svenska Dagbladet – nuo 1884 m. iki šiol Stokholme (Švedija) leidžiamas dienraštis.

²⁶ Vincentas Padolskis (1904–1960) – filosofijos ir teologijos daktaras, Vilkaviškio vyskupo Antano Karoso augziliaras. 1944–1951 m. gyveno Vokietijoje, vėliau Romoje.

²⁷ Povilas Katelė (Katela, 1886–1948) – ilgametis Šiluvos klebonas.

²⁸ Vladas Jurgutis (1885–1966) – Steigiamojo ir I Seimų narys, užsienio reikalų ministras, Lietuvos banko valdytojas, VDU profesorius. 1941–1942 m. buvo ūkio generalinis tarėjas. Po nepavykusios jaunimo mobilizacijos 1943 m. kovo mėn. su kitais inteligentais įkalintas Štuthofio koncentracijos stovykloje. 1945 m. grįžo. 1946 m. buvo atleistas iš darbo Vilniaus universitete, tik nuo 1957 m. gavo nedidelę pensiją.

²⁹ Domas Cesevičius (1902–1986) – ekonomikos mokslų daktaras, dirbo VDU, vienas Lietuvos tautininkų sąjungos vadovų. 1950–1954 m. buvo represuotas, grįžęs iš Sibiro dirbo ekonomistu.

³⁰ Ignas Jonynas (1884–1954) – istorikas, 1944–1946 m. dirbo VDU, vėliau – Vilniaus universitete.

Valymas ir čia pasiekė. Arkivyskupo dvare Linkuvėlėje yra vynuogynas. Jį veda sesuo kazimierietė. Bolševikai ją paliko vynuogyne šeimininkauti. Dėl tos seselės ir kitų darbininkių kun. J. Vailokaitis³¹ laiko kasdieną šv. Mišias. Kunigas čia ir gyveno. Norėjo bolševikai jį iškraustyti, bet tuokart ir seselės su darbininkėmis iš čia išėitų, kad nebūtų pamaldų. Tai bolševikai ketina duoti seselei mokines. Kaip jos išmoks vynuogyną tvarkyti, tai tuokart ir seselę, ir darbininkes, ir kunigą iškraustys, o jų vieton komunistus pastatys. Šventadieniais į kopyltėlę sueina iš kaimo žmonių.

1946.IX.23. Pamišėliai Bazilikoje. Vakar mišparus giedant, visas paišinas, kaip murinas, atsirado jaunikaitis Bazilikoje. Jis šaipėsi, juokėsi, priklaupinėjo prieš altorių. Tai ramus pamišėlis. Šiandieną Bazilikoje pasirodė švariais rūbais jaunikaitis. Paskui jį į Baziliką prisigrūdė žioplių. Pamišėlis skietojosi pamoksliskai kalbėdamas dideliu balsu: Lietuva, Marijos žemė, – ir dar ką tai bolševikų adresu. Sužinota, kad tai esąs eksklerikas, filosofijos kurso, Adomas Vasiliauskas. Jis jau yra iš seminarijos išstojęs. Sako, kad jo psichiką paveikė tas faktas, kad jis bolševikų buvo įtrauktas į politinį darbą. Žmonėse girdėti buvo kalbos: greitai ir mes būsime tokiais pamišėliais. Reiškia – dėl žmogaus skaudaus gyvenimo protas pradeda maišytis.

IX.24. Žaliukai vėl bolševikus šaudo. Vilkijos Čekiškės apylinkėje žaliukai sušaudė virš 10 bolševikų. Už tai enkavedistai suiminėja ūkininkus.

Gižuose visą valsčiaus bolševikų valdžią likvidavo.

Nosėdų kaime Lekėčių valsč. bolševikams gerai iškaršė kailį.

IX.25. Bolševikai darė kratą Igulos bažnyčioje. Vakar apie 16 val. 8 vyrai, jų tarpe vienas uniformuotas, kiti civiliai apsirengę, iš jų tik vienas lietuviškai kalbant, darė kratą Igulos bažnyčioje. Zakristijonas iš pradžių jų neleido be šeimininko. Ėjo ieškoti kun. Sabaliausko³². Neradus jo namie, [vis] vien krata buvo padaryta – išrausė visur: po altoriais, spintose, baladojo grindis. Ko jie ieškojo, nežinia. Iš zakristijono paėmė vokišką žurnalą ir jam liepė ateiti į saugumą. Pasisakė ateisį dar už kelių dienų.

Prieš keletą dienų Bazilika gavo įspėjimą, kad būsianti krata – ieškos priešvalstybinių raštų.

IX.26. Bazilika valstybės saugojama. Gauta iš architektūros valdybos toks skelbimas lietuvių ir rusų kalbomis:

³¹ Juozas Vailokaitis (1886–1955) – kunigas, vienas Lietuvos ūkininkų sąjungos kūrėjų, jos atstovas Steigiamajame ir I–II Seimuose. Kartu su broliu Jonu Kaune įkūrė Ūkio banką, keletą fabriku, akcinių bendrovių. 1941 m. ištremtas į Altajaus kraštą. 1944 m. grįžęs gyveno Linkuvėlėje, buvo Paštuvos klebonas.

³² Adolfas Sabaliauskas (1873–1950) – kanauninkas, rašytojas, tautosakos rinkėjas, vyriausiasis kariuomenės kapelionas. Po karo gyveno Kaune.

Lietuvos TSR MT Architektūros Reikalų valdyba – Architektūros paminklas XV–XVIII amž. saugojamas valstybės – Bazilika.
Paminklo sužalojimas baudžiamas įstatymais.

Labai brangsta duona. Pirmiau mokėdavome 65 kap. už kilogramą perkant pagal maisto korteles valdiškose krautuvėse, o dabar reikia mokėti 3 rb 20 kap.

Kunigų seminarija kaip ant plauko kabo. Vakar į kokią tai neva karišką įstaigą buvo pakviestas trečias teologijos kursas, viso 23 klierikai. Juos išlaikė iki 15 val. vakaro³³. Jie turėjo atlikti „išpažintį“ iš viso gyvenimo. Buvo smulkiai apklausinėjami. Dešimčiai pasus gražino, kitiems liepė kitą dieną ateiti. Tarp klausimų buvo ir toks: ko eini į kunigus, ką gero padarysi Tarybų Sąjungai. Jūs nebūsate kunigais. Per du mėnesius visi būsite mobilizuoti.

„Šviesos“ spaustuvės darbininkai dreba. Spaustuvėje pas mokinius užtikta Stalino karikatūros klišė su priešbolševistiniu tekstu. Daroma krata visoje spaustuvėje. Vaikai teisinasi, kad jie tą klišę radę gatvėje. Visame mieste kalba, kas „Šviesoje“ dedasi.

IX.30. Žaliukai visoje Lietuvoje žudo bolševikus. Esant laisvam susisiekimui žmonės iš visų Lietuvos kraštų atvyksta į Kauną, užėina pas savo gimines ir pažįstamus, papasakoja iš savo krašto naujienas. Iš įvairių Lietuvos kraštų ateina žinios, kad žaliukai puola bolševikus ir jų pastatytus pareigūnus. Kai enkavedistai ateina į pagalbą vietos milicijai, tai su žaliukais įvyksta susirėmimai, kurie dažniausiai baigiasi pastarųjų laimėjimais. Gautomis žiniomis žaliukai turėjo didelį mūšį su nepalyginamai didesniu skaičiumi enkavedistų Daugailių miške. Žaliukai išžudę komunistus Kačerginėje, Čekiškyje [Čekiškėje], Rietave.

Gal ryšium su žaliukų veikimu Lietuvos TSR Ministrų Taryba paskelbė Vilkaviškio, Marijampolės ir Lazdijų apskritis draudžiamąją pasienio zona, o Kretingos apskr. Darbėnų bei Palangos valsčius ir Klaipėdos apskr. Karklininkų bei Kalotės valsčius, taip pat Kuršių Neringos iškyšulį per visą jo ilgį – draudžiamuoju pakrantiniu ruožu. Įvažiuoti ir gyventi draudžiamoje pasienio zonoje ir draudžiamajame pakrantiniame pasienio ruože teleidžiama tik milicijos organų duodamais leidimais pagal piliečių nuolatinio gyvenimo vietą („Tarybų Lietuva“³⁴, Nr. 225 1946.IX.28 d.).

X.6. Vertas dėmesio vyskupo žygis. Bolševikai uždarė tris Lietuvos seminarias: Vilkaviškio, Vilniaus, Telšių, palikę tik Kaune. Seminarijai dar sumažino klierikų skaičių – visai Lietuvai – visoms vyskupijoms iki 150 klierikų vienoje seminarijoje.

³³ Taip tekste; galbūt suklysta perrašant.

³⁴ „Tarybų Lietuva“ – 1945–1950 m. Kaune leistas dienraštis, vėliau pervadintas „Kauno tiesa“.

Vyskupai Kaišiadorių, Panevėžio ir Telšių kreipėsi į bolševikų valdžią tuo reikalu. Vilniaus arkivyskupas M. Reinys³⁵ atskirai parašė raštą ir įteikė jį J. Paleckiui³⁶. Štai to laiško nuorašas.

Vilniaus Ark. Kurija 1946.IX.23 N. 850/46. LTSR Aukščiausiosios Tar. Prezidiumo pirmininkui drg. J. Paleckiui Vilniuje.

Š. m. IX.13 d. Religinių kultų Įgaliotinis prie LTSR Ministrų Tarybos drg. A. Gailevičius³⁷ žodžiu pranešė pas jį sykią atsilankiusiems Tarpd. K. K. Sem. Rekt. P. V.³⁸ ir kun. prof. Krušai³⁹, kad Ministrų Tar. nutarimu esą nustatyta, jog K. kun. Sem-joj tegali būti tik 150 klier. visoms šešioms vyskupijoms Lietuvoje. Seminarijos rektorius prašė, kad būtų raštu įteikta šis pranešimas, bet drg. Įgaliotinis atsiskakė tai padaryti.

Turint galvoje:

1. Kad LTSR Konst. 96 str. „religinių kultų atlikimo laisvė pripažįstama visiems piliečiams“, o tuo pačiu ir logiškoji išvada – kultų tarnautojų ir jų prieauglio parūpinimas.
2. Kad klierikų paruošimas į kunigus yra Kat. Bažnyčios reikalas, į kurį aišku nevalia kištis, trukdyti, kaip tai aiškiai pabrėžia Karpinskis⁴⁰ knygelėje „TSRS piliečių teisės ir pareigos“ 32 p. Pagrindinis šių organų uždavinys yra prižiūrėti, kad būtų teisingai ir tinkamu laiku įgyvendinami tarybų valdžios įstatymai ir nutarimai, liečią tikybinių susivienijimų darbuotė be jokio įsikišimo į jų vidaus reikalus – gyvenimą“.
3. Kad karo tribunolas Niurnberge, tarptautinės juridinės pažiūros reišškėjas, smerkia vokiečių nacistus, kad „uždarinėjo bažnytines mokyklas“ (Žiūr. Pravda Nr. 7 1946. IX.9), vadinasi, kad uždarinėjo kunigų seminarias.
4. Kad Tarybų Sąjunga, įstojusi į Suv. Nac. Org. [Suvienytųjų nacijų organizaciją], Įstatų 2 str. 3 p. yra pasižadėjusi sąžiningai vykdyti visas prievoles Įst. numatytas, vadinasi, ir teikti visas laisves, kurios ten yra numatytos ir kaip tarptautinės tos organizacijos yra suprantamos.

³⁵ Mečislovas Reinys (1884–1953) – Vilniaus arkivyskupas. 1947 m. suimtas, mirė Vladimiro kalėjime.

³⁶ Justas Paleckis (1899–1980) iki 1940 m. buvo žurnalistas, Valstiečių liaudininkų sąjungos narys, vėliau – Lietuvos SSR veikėjas, 1940–1967 m. buvo Lietuvos SSR AT pirmininkas.

³⁷ Alfonsas Gailevičius (1910–1998) – LKP narys nuo 1929 m. Dirbo Lietuvos SSR saugume, 1944–1948 m. buvo Religinių kultų reikalų tarybos prie Lietuvos SSR Liaudies komisarų tarybos / Ministrų tarybos įgaliotinis.

³⁸ Turima omenyje tarpdiecezinė Kauno kunigų seminarija ir jos rektorius Petras Venckus (1898–1951) – kanauninkas, teologijos daktaras, dėstė Kauno universiteto Teologijos–filosofijos fakultete.

³⁹ Antanas Kruša (1900–1952) – kanauninkas, Telšių dvasinės seminarijos profesorius, o ją uždarius, dėstė Kauno seminarijoje. Mirė lageryje.

⁴⁰ Turima omenyje dideliu tiražu išplatinta brošiūra: Viačeslav Karpinskij, *TSRS piliečių teisės ir pareigos*, Vilnius: Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1946.

5. Kad Tarybų Liet. Vyriausybei 1945.II.20 d. žodžiu uždarius Vilniaus kun. Seminariją ir vėliau jos neleidus atidaryti, kaip tai galutinai žodžiu pareiškė Įgaliotinis drg. Gailevičius š. m. IV.12 d., teko Vilniaus Arkivyskupijai naudotis Kauno kun. seminarija ir ten siųsti savo klierikus, šiuo raštu prašau drg. Prezidiumo Pirmininką paveikti, kad sakytais LTSR Ministrų Tarybos nutarimas, skriaudžias Kat. Bažnyčią, būtų veikiai atšauktas ir klierikų mokslas nebūtų trukdomas.

M. Reinsys. Tituliarinis Arkivyskupas

Vilniaus Arkivyskupijos Apaštališkasis Administratorius.

X.7. Grįžo iš Vorkutos. Šiandieną pas mane apsilankė grįžęs iš Vorkutos fotogr. Pronckūnas⁴¹, vokiečių laikais ėmęs Bazilikos vidaus ir viršaus nuotraukas. Jis pasakojo, kad su juo grįžo 500 lietuvių. Užtat jų vieton į Vorkutą atvežta iš Lietuvos 1500 moterų ir mergaičių. Pronckūno pasakojimu, lietuviai Vorkutoj, vyrai, ypač moterys, labai nemoraliai save vedą.

1918 m. Bažnyčios nuo valstybės atskyrimo įstatymas.

2 str. visoje Respublikoje įstatymais draudžiama varžyti sąžinės laisvę... 3 str. kiekvienas pilietis yra laisvas, bet kurią tikybą išpažinti, ar jokios neišpažinti... 9 str. Mokykla atskirta nuo Bažnyčios. Dėstyti tikybą mokyklos patalpose draudžiama. Piliečiai yra laisvi mokytis tikybos ir jos mokytis privačiai.

1929 m. išleistas minėto įstat. papildymas.

§ 57. Religinių draugijų nariai gali rinktis į kulto pastatus, ar į patalpas, kurios atitinka technikos ir higienos reikalavimus, be pranešimo iš anksto ir be valdžios leidimo.

Lietuvos TSR konstitucija

96 str. Religinių kultų atlikimo laisvę pripažįsta visiems piliečiams.

RTFSR Baudžiamasis kodeksas. § 127. Kas kliudo religinių apeigų atlikimą, jeigu jos netrukdo viešosios tvarkos ir piliečių teisių, užsitraukia pataisos darbus laikui iki šešių mėnesių.

1946.X.8. Atsilankė mano prietelis Ukmergės klebonas ir vicedekanas kun. J. Dagilis⁴². Vyras nenustojęs energijos ir geros nuotaikos. Jis mane aplankydamas pranešė, kad galiu susilaukti netikėtų svečių, būtent jo ir kan. Povilo Pauliuko⁴³,

⁴¹ Tikriausiai žurnalistas, fotografas Mikas Pranckūnas (1908–?).

⁴² Juozas Dagilis (1889–1965) – Krikščionių demokratų partijos veikėjas, II–III Seimų narys. 1944–1950 m. buvo Ukmergės klebonas.

⁴³ Povilas Pauliukas (1870–1962) 1916–1940 m. buvo Lyduokių klebonas; po karo dirbo Panevėžio vyskupijos parapijose.

Ukmergės dekanı. Jiedu jaučia, kad aš vis tik rimtas senelis, galintis greit užbaigti savo dienas. Nori mane o gal ir paskutinį kartą aplankyti. Su kun. Dagiliu tvirtai karštai pasibučiavom atsisveikindami.

Mūsų mirusieji. Kun. Dagiliui rašęs iš Sibiro kažkas, kad 1941 metais išvežtas į Sibirą Jurgis Dagilis⁴⁴ mirė. Amžinąjį atilsį!

Mūsų rašytojų filtravimas. Vilniuje X.1 d. įvyko visuotinis tarybinių Lietuvos rašytojų susirinkimas. K. Preikšas⁴⁵ darė pranešimą („Tarybų Lietuva“ Nr. 234 1946.X.8). Pasak pranešėjų, Salomėja Nėris – poetė patriotė, ištikima savo krašto ir tautos dukra. Liudas Gira⁴⁶ – lietuvių tautos dainius ir patriotas, didžiosios pergalės susilaukė nepagydomos, mirštamios ligos patale. J. Marcinkevičius⁴⁷ po ilgo nepateisinamo tylėjimo ir po blankių, žemo meniško lygio apysakų knygos „Gyvenimas dega“ išspausdino „Komjaunimo tiesoje“ savo apysaką „Pirmieji žingsniai“. J. Dovydaitis⁴⁸ išspausdino „Tiesoje“ eilę vertingų apysakų, kurių vertingiausios bene „Atvaizdas“, „Pavasaris“, „Pražūtis miestas“. J. Baltušis⁴⁹ – turtinga ir graži apysaka „Abišalė“ „Jaunimo gretose“. Liūnė Janušytė⁵⁰ nemaža padarė, išspausdinusi „Tiesoje“ eilę vertingų novelių, kaip „Naujų metų naktis“, „Vasarnamis prie jūros“. B. Dauguvietis⁵¹, dramaturgas, sugebėjo per trumpą laiką parašyti dvi pjeses. Eilę vertingų tarybinių kūrinių yra davę drg. drg. K. Korsakas⁵², A. Venclova, V. Mozūriūnas⁵³, Vacys Reimeris⁵⁴, A. Churginas⁵⁵, V. Valsiūnienė⁵⁶.

⁴⁴ Jurgis Dagilis (1903–1941) – teisininkas, katalikų organizacijų veikėjas, dirbo Kauno miesto savivaldybėje. 1941 m. žuvo lageryje.

⁴⁵ Kazys Preikšas (1903–1961) – LKP narys nuo 1920 m., 1940–1961 m. LKP CK narys, 1948–1960 m. Lietuvos SSR Ministrų Tarybos [toliau – MT] pirmininko pavaduotojas, kelias kadencijas buvo SSRS ir Lietuvos SSR AT deputatas.

⁴⁶ Liudas Gira (1884–1946) – poetas, kultūros leidinių redaktorius. Tarpukariu vadovavo Valstybės teatrui Kaune, dirbo Švietimo ministerijoje; 1940–1941 m. buvo švietimo liaudies komisaro pavaduotojas, Liaudies seimo narys.

⁴⁷ Jonas Marcinkevičius (1900–1953) – rašytojas, žurnalistas.

⁴⁸ Jonas Dovydaitis (1914–1983) – lakūnas, žurnalistas, rašytojas; 1941–1944 m. kalintas lageryje. Grįžęs į Lietuvą dirbo dienraščio Tiesa bei kelių žurnalų redakcijose.

⁴⁹ Juozas Baltušis (1909–1991) – rašytojas, ilgai dirbo Radijo komitete, kelias kadencijas buvo Lietuvos SSR AT deputatas.

⁵⁰ Liūnė Janušytė (1909–1965) – rašytoja, vertėja.

⁵¹ Borisas Dauguvietis (1885–1949) – režisierius, aktorius, dramaturgas.

⁵² Kostas Korsakas (1909–1986) – literatūrologas, kelias kadencijas buvo Lietuvos SSR AT deputatas.

⁵³ Vladas Mozūriūnas (1922–1964) – poetas, dienraščio „Komjaunimo tiesa“, žurnalų „Švyturys“ ir „Pergalė“ redaktorius.

⁵⁴ Vacys Reimeris (1921–2017) – poetas, kultūros žurnalų redaktorius.

⁵⁵ Aleksys Churginas (1912–1990) – poetas, vertėjas.

⁵⁶ Valerija Valsiūnienė (1907–1955) – poetė, 1941–1942 m. buvo tremtyje, po karo dirbo Rašytojų sąjungoje.

Drg. Putinas⁵⁷ po ilgo tylėjimo prabilo, tačiau kol kas labai dar maža tepasireikšdamas. B. Sruoga⁵⁸ savo knygoje „Dievų miškas“ blogai atvaizduoja įvykius... Knyga yra visai netikusi, ir gerai, kad ji neišėjo. „Rusų literatūra“ B. Sr.⁵⁹ šmeižia rusų tautą, tarybinę santvarką. Vaičiūno⁶⁰ „Rinktinė“. Ši knyga iš esmės yra ne kas kita, kaip buožinės buržuazinės Lietuvos garbinimas. „Pergalės“ Nr. 1 išspausdino Antano Miškinio⁶¹ eilėrašį „Ruduo“. Jis dvasiškai nuginkluoja mūsų jaunimą... Kyla klausimas, kam mums reikalinga tokia poezija?.. Mūsų respublikinė spauda teisingai pasmerkė J. Paukštelio⁶² romano ištrauką, išspausdintą „Pergalėje“. Autorius nieko gero, teigiamo nemato tarybinėje tikrovėje.

Mieželaitis⁶³, išauklėtas komjaunimo. Jo kūryba yra svetima tarybinei liaudžiai ir tikrovei; jis ritasi į nacionalistinį šiukšlyną. Šmeižia Raudonąją Armiją savo apysakoje „Naktis prieš mūšį“ Alfonsas Bieliauskas⁶⁴. Eugenijus Matuzevičius⁶⁵ skundžiasi savo eilėraščiuose, kad jam trošku. „Mes kaip žuvys užtrokštume šičia, jei nebūtų kelių į tave“, – rašo jis savo eilėraštyje „Baltijai“. Mes nesistebime, kad jam trošku mūsų tarpe. Matuzevičiui, pripratusiam prie „Naujosios Lietuvos“ ir „Ateities“ oro⁶⁶, gali nepatikti mūsų oras. Panašus „perlas“ yra išspausdintas A. Vengrio⁶⁷ „Kareivio sugrįžimas“. Greta su tais rašytojais, kurie atvirai išplepa savo šmeižtus ir savo neapykantą tarybinei visuomenei, mes turime dar nemažą grupę rašytojų, kurie yra gudresni ir savo neapykantos viešai neparodo, slepia ją. Tai yra vadinamieji „ty-

⁵⁷ Vincas Mykolaitis-Putinas (1893–1967) – poetas, rašytojas; po karo – Vilniaus universiteto profesorius, 1945–1946 m. vadovavo Lietuvių literatūros institutui.

⁵⁸ Balys Sruoga (1896–1947) – rašytojas, dirbo VDU, profesorius. 1943–1945 m. su kitais lietuvių inteligentais nacių kalintas Štuthofio koncentracijos stovykloje. Minima jo knyga *Dievų miškas* išleista tik 1957 m., suredaguota pagal režimui priimtinius kanonus.

⁵⁹ Turimas omenyje B. Sruogos dvitomis *Rusų literatūros istorija*, Kaunas: VDU Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1931–1933.

⁶⁰ Petras Vaičiūnas (1890–1959) – poetas, po karo dirbo Mokslų akademijos bibliotekoje.

⁶¹ Antanas Miškinis (1905–1983) – rašytojas. 1948–1956 m. kalintas lageriuose.

⁶² Juozas Paukštelis (1899–1981) – rašytojas, mokytojas. 1926–1946 m. dirbo Kėdainių gimnazijoje (dabar pavadintoje jo vardu).

⁶³ Eduardas Mieželaitis (1919–1997) – poetas, tuo metu buvo komjaunimo veikėjas, vėliau kelias kadencijas buvo Lietuvos SSR ir Sovietų Sąjungos AT deputatas, LKP CK narys.

⁶⁴ Alfonsas Bieliauskas (1923–2018) – rašytojas, tuo metu buvo komjaunimo veikėjas, vėliau kelias kadencijas buvo Lietuvos SSR AT deputatas, LKP CK narys.

⁶⁵ Eugenijus Matuzevičius (1917–1994) – poetas, tuo metu dirbo mokytoju, vėliau – vienoje leidykloje.

⁶⁶ „Naujoji Lietuva“, „Ateitis“ – vokiečių okupacijos metais Vilniuje ir Kaune leisti dienraščiai.

⁶⁷ Antanas Vengris (1912–2014) – rašytojas, literatūrologas. 1953–1954 m. buvo ištremtas.

leniai“. Tokių Rašytojų sąjungos narių tarpe yra Graičiūnas⁶⁸, Stasys Anglickas⁶⁹, Viktoras Katilius⁷⁰, Mackevičius, Petrulis⁷¹ ir dar kai kurie kiti. Ką tai reiškia... Šitiems žmonėms nepatinka tarybinė tvarka.

Jaunasis rašytojas Kubilinskas⁷², praeity nusikalstamai pliurpęs antitarybinius pliauškalus, buvo pastatytas Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcijos priešakyje.

X.13. Studentams pamaldos. Kun. Lažinskas šiandieną, sekmadienį, išvyksta į Įgulos bažnyčią pasiteirauti, kaip vyksta studentams pamaldos. Grįžo kun. Petras sužavėtas. Studentų ir ne studentų bei inteligentų bemaž pilna bažnyčia. Žavėte žavi, kaip jaunimas trokšta Dievo. Tąją Įgulos bažnyčią valdžia – bolševikai – pasiūlė pravoslavams, kadangi jinai prieš aną didįjį karą jiems priklausė. Bet pravoslavai nenori jos imti dėl to, kad jų mažai yra. Jie tiesiog bijo, kad nebus kam pamaldų laikyti. Iš Įgulos bažnyčios kun. Lažinskas nuvyko į Vytauto bažnyčią. Kaip tik pateko į kun. tėvo Aloyzo⁷³ „pamokslą“. Tai buvo tik pašnekesys materialiais dalykais – neškit aukas, duokit Mišioms pranciškonams ir t. t. Kun. Petras tuo pamokslu pasipiktino.

1946.X.16. Areštuotas Josvainių klebonas. Vakar Josvainiuose bolševikų valdžia areštavo Josvainių kleboną kun. Petrą Kasčiuką⁷⁴. Vikaras slapstosi. Bažnyčia liko be kunigo.

Salomėjos Nėries paskutinis eilėraštis. Žmonės kalba, kad prieš mirtį Salomėja Nėris parašiusi eiles, kuriomis jinai pataiso savo padarytas klaidas. Štai vienas jų – pavadintas „Tolimas sapnas“.

Tarp žydinčių kaštonų
Raudona bažnytėlė
Juk čia jaunystė mano
Nejaugi grįžo vėlei.

⁶⁸ Jonas Graičiūnas (1903–1994) – poetas, vertėjas; dirbo mokyklose, Valstybės radiofone. 1949–1957 m. kalintas lageriuose

⁶⁹ Stasys Anglickis (1905–1999) – poetas, tuo metu dirbo mokytoju Kuršenuose.

⁷⁰ Viktoras Katilius (1910–1993) – poetas, tuo metu dirbo Grožinės literatūros leidykloje; 1947–1950 m. kalintas lageryje.

⁷¹ Gali būti Juozas Petrulis (1895–1982) – rašytojas, literatūrologas; tuo metu dirbo mokytoju Kražiuose.

⁷² Kostas Kubilinskas (1923–1962) – poetas, tuo metu – Vilniaus universiteto studentas.

⁷³ Turimas omenyje Aloyzas Janušaitis (1901–1974) – pranciškonų ordino kunigas, tuo metu buvo Kauno Vytauto Didžiojo bažnyčios rektorius. 1949–1956 m. kalėjo lageriuose, grįžęs dirbo Kauno arkivyskupijos parapijose.

⁷⁴ Petras Kasčiukas (1884–1967) – Kauno arkivyskupijos kunigas, 1937–1946 m. buvo Josvainių klebonas, 1946–1951 m. kalintas lageriuose.

Aš nedrąsi stovėjau
 Piliorium prisiglaudus,
 O žmonės trankiai ėjo
 Ir prie altoriaus spaudės.
 Manęs čia nepažįsta
 Pro gedulingą šydą,
 O kojos žengt nedrįsta
 Tiek daug, tiek daugel klydę.
 Sakykloj kalba – keista
 Jisai iš Galilėjos
 „Tebūnie jai atleista,
 Nes daug jinai mylėjo“.
 Ir man taip graudu, graudu
 Malda širdyj netilpo
 Vargonai gaudė, gaudė
 Ir žvakės tirpo, tirpo.

Kun. Bubnys Prosperas⁷⁵, bolševikų išvežtas, esąs gyvas. Anksčiau apie jį kalbėjo, kad miręs. Dabar kun. Dagilis, jo dėdė, gavo iš jo laišką.

Ivykdyta mirties bausmė pakariant šiems vokiečių kariniams nusikaltėliams: Joachimui von Ribentropui⁷⁶, Vilhelmui Keitelui⁷⁷, Ernstui Kaltenbrunerui⁷⁸, Alfredui Rozenbergui⁷⁹, Hansui Frankui⁸⁰, Vilhelmui Frikui⁸¹, Juliui Štreicheriui⁸², Fricui

⁷⁵ Prosperas Bubnys (1918–2012) po išventinimo 1944 m. dirbo Kauno Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje. 1945–1954 m. kalėjo lageriuose, 1970–1972 m. antrą kartą kalintas už vaikų rengimą Pirmajai Komunijai. Nuo 1989 m. – marijonų kongregacijos vienuolis.

⁷⁶ Joachimas von Ribentropas (1893–1946) 1938–1945 m. buvo Vokietijos užsienio reikalų ministras.

⁷⁷ Vilhelmas Keitelis (1882–1946) – Vokietijos kariuomenės vyriausiojo štabo vadas, 1945 m. pasirašė Vokietijos kapituliacijos aktą.

⁷⁸ Ernstas Kaltenbruneris (1903–1946) – vienas aukščiausių nacių saugumo, SS kariuomenės ir policijos institucijų vadų.

⁷⁹ Alfredas Rosenbergas (1893–1946) – vienas nacizmo ideologų, Vokietijos nacionalsocialistų partijos vadovų. 1941–1945 m. buvo okupuotų Rytų teritorijų reichsministras.

⁸⁰ Hansas Frankas (1900–1946) – vienas iš nacių okupuotos Lenkijos teritorijos dalių – Generalinės gubernijos su centru Krokovoje – generalgubernatorius.

⁸¹ Vilhelmas Frikas (1877–1946) 1933–1943 m. buvo Vokietijos vidaus reikalų ministras, vėliau – Bohemijos ir Moravijos protektorato vadovas.

⁸² Julius Štreicheris (Streicher, 1885–1946) – vienas nacizmo ideologų, nuteistas už antisemitizmo propagandą.

Zaukeliui⁸³, Alfredui Jodliui⁸⁴, Arturui Zeis-Inkvartui⁸⁵ (viso 10). Hermanas Vilhelmas Geringas⁸⁶ nusižudė (Niurnbergas).

X.17. Kolioja lietuvius. Šiandieną „Audiniuose“ mitingas. Kalba enkavedistų viršininkas. Žinoma, rusiškai. Jis iškoliojo, iškoneveikė lietuvius išvadindamas juos banditais, vagimis ir kitais keiksmų žodžiais. Jūs, sako, laukiate Rusijos subyrėjimo. To nesulauksite. Rusija dar labiau prasiplės.

Suimtas kun. Lileika⁸⁷. Prieš kelias dienas areštuotas Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras kun. Lileika. Jis buvęs labai veiklus, ypač daug ir sėkmingai dirbęs jaunimo tarpe. Rusai, paimdami jo daiktus, pasakė: jis buvęs neturtingas – mat tik vieną pagalvę teturėjęs.

X.19. Bolševikai areštavo prof. kun. F. Kemėšį⁸⁸.

Darželių vaikai jau bolševikiškai čiauška: Leninas⁸⁹, Stalinas – mūsų vadai, kūjįs, plaktukas – tėvynės ženklai.

Tremtinio Liudo Dambrausko⁹⁰ laiškas 1946.X.7.

Mielas Petrai (kun. Lažinskui). Apie save neturiu ką rašyti, bendrai gyvenu gerai... Ačiū Dievui, sveikatos stovis vidutiniškas, guliu ligoninėj. Labai giliai įsigilinau į astronomijos bei kosmogonijos mokslus, nors į šių mokslų teorijas žiūriu iš praktiškos pusės... Todėl nenustebkit, jei aš su šiuo laišku noriu ir jus įtraukti į šių mokslų problemų nagrinėjimą, nes žinau, kad Jūs šiuos mokslus žinot geriau negu aš...

⁸³ Fricas Zaukelis (Sauckel, 1894–1946) – Trečiojo reicho politikos veikėjas, atsakingas už privers-tinės darbo jėgos išnaudojimą.

⁸⁴ Alfredas Jodlis (1894–1946) – Vokietijos kariuomenės vyriausios karinės vadovybės operatyvinio štabo viršininkas, Hitlerio patarėjas karinių operacijų klausimais.

⁸⁵ Arturas Zeis-Inkvartas (Seyss-Inquart, 1892–1946) – austrų politikas, po 1938 m. įgyvendinęs nacių politiką okupuotose valstybėse (Austrijoje, Lenkijoje, Nyderlanduose).

⁸⁶ Hermanas Vilhelmas Geringas (1893–1946) – vienas nacionalsocialistų partijos lyderių, vadovavo Vokietijos aviacijai, reichsmaršalas. Niurnbergo karo nusikaltėlių teismo nuteistas mirties bausme paka-riant, bet prieš egzekuciją nusižudė.

⁸⁷ Antanas Lileika (1919–1985) buvo išventintas kunigu 1944 m., 1946–1949 m. kalintas, grįžęs dirbo Kauno arkivyskupijos parapijose.

⁸⁸ Fabijonas Kemėšis (1880–1954) – kanauninkas, ekonomikos daktaras, Dotnuvos žemės ūkio aka-demijos profesorius. 1946 m. suimtas, mirė Sibire.

⁸⁹ Vladimiras Leninas (1870–1924) – Rusijos socialdemokratų darbininkų (bolševikų) partijos įkū-rėjas ir ideologas, sovietų valstybės vadovas.

⁹⁰ Liudas Dambrauskas (1921–2003) – rezistencijos organizacijų vadovas. 1945–1955 m. kalintas lageriuose, grįžęs dirbo inžinieriumi. 1984–1987 m. antrą kartą kalintas už antisovietinę veiklą.

Kiekviena problema reikalauja iš nagrinėtojo šalto proto ir objektyvumo, tad to ir aš reikalauju iš Jūsų, atsakant į mano nesuprantamus klausimus... Prof. Slavėno⁹¹ knygoj „Pasaulio praeitis“ radau išvadą: žemė lėtina sukimašį aplink savo ašį, todėl laikas, kuris priklauso nuo šių objektų, darosi kintamas, nors jis kinta labai mažai. Bet faktas faktas, kad metai, dienos ilgėja, tikrumoje ir mano 10 metų bus ilgesni kaip kad tikrumoje. Vieno mokslininko teorija sako, kad nereikia nusiminti. Jis prileidžia kažkokios žvaigždės priartėjimą prie žemės. Nuo suktos savitraukos jėgų tarp tos žemės ir žvaigždės žemė gali pradėti sparčiau sukstis ir laikas – metai, dienos bus trumpesnės ir maniškiai 10 metų greičiau praeis... Bet jis prileidžia, kad ta žvaigždė gali ne tik užsukti sparčiau žemę sukstis, bet gali įvykti susidūrimas žemės su žvaigžde. Tada katastrofa, o apie save nežinau, kaip galvoti katastrofos metu. Man labai įdomu sužinoti iš Jūsų galvojimus apie šias problemas, ir kaip Jūs prileidžiate, ar galimas spartesnis užsukimas žemės, ar galima katastrofa, ir jei tie dalykai Jus domina, tai Jūsų nuomone, tik objektyviai ar visa tai gali greit įvykti...

(Mano prierašas: čia, aišku, kalbama apie galimybes karo Rusijos su Anglija ir Amerika.)

1946.X.21. Aimanos vien tik dėl blogų žinių. Prieš kelias dienas Kaune suimtas partizanų vadas nuo Marijampolės apylinkės. Jis buvo jau anksčiau suimtas bolševikų, bet laimingai iš Marijampolės kalėjimo paspruko. Kaune jis slapstėsi pas Kazį Žemaitį. Čia jis buvo enkavedistų suimtas. Vakare jis lošė kortomis su Žemaičiu. Lošė dar vienuolis pranciškonas Liucijus⁹² ir dar kas tai. Kai svetimi išėjo, tuokart namas buvo apsuptas ir įvyko suėmimas to partizano ir Žemaičio. Žmonės labai plačiai kalba, kad čia, tame išdavime kaltas esąs pranciškonas tėvas Liucijus. Tai viena nemaloni tiesa. Antra – dėl Bazilikos namų. Jie nacionalizuoti ir reikalauja iš mūsų atsiskaityti iš 57 000 rb. Išlaidas skaitys valdiška kaina, tai mums stigs keleta desetkų tūkstančių rublių. Negalėsiu sumokėti – kalėjimas. Trečia žinia – Knebioniuose – mano tėviškėje buvo atsilankę enkavedistai, darė krata ir jaunavedžių Felikso ir Zofijos Dogelių šliubinius žiedus pavogė. Paskui, jiems labai aimanuoiant, gražino. Kitą kartą Joną Kurelaitį, pas Dogelius gyvenantį, visai apkraustė. Ketvirta – Kėdainių apskr. pas kunigus ir bažnyčiose daromos kratos. Yra ir areštuotų kunigų, tik jų pavardžių nežinome.

⁹¹ Paulius Slavėnas (1901–1991) – fizikos ir matematikos mokslų daktaras, astronomas. 1930–1941 m. dėstė VDU, profesorius, po karo dirbo Vilniaus universitete.

⁹² Liucijus Martušis (1915–1948) – pranciškonų ordino vienuolis. 1940–1945 m. kalintas lageriuose, grįžęs vykdė saugumo nurodymus, kol neaiškiomis aplinkybėmis nusišovė.

Pabėgėliai iš Sibiro. – Tai Lietuvos tremtinės Antanina Pukienė su dviem berniukais dvynukais, jau turinčiais po 11 metų, ir Petrulevičienė su 6 metų mergaite. Pirmoji kunigo P. Pauliuko sesers Mortos Laučkienės duktė iš Aukštaitijos, antra iš Žemaitijos. Jos su visa šeima buvo bolševikų išvežtos 1945 m. liepos mėnesį į Komi respubliką, nuo mūsų apie 3000 km.

Lietuviai tuo metu 1945 m. buvo išvežti daugiausia į Komi respubliką ir apgyvendinti barakuose iki gyvos galvos. Minėtos moterys apgyvendintos Chožvinsko [Kožvinsko] rajone, [geležinkelio stotis] Rybnica. Tame bare yra tūkstančių tūkstančiai įvairių tautų žmonių, tik lenkų nėra. Tie tremtiniai skaitosi laisvai apgyvendinti, bet griežtoje rusų priežiūroje. Jie turi savo valgyti. Vyrai, moterys varomi į miškų darbus. Uždirba nuo pusės rublio iki kelių rublių į dieną. Už tuos pinigus reikia išpirkti maisto korteles. Dabar duona sumažinta, o kaina padidinta. Jokiu būdu žmogus negali iš mokamos algos už darbą pragyventi. Tai pardavinėja savo daiktelius, tai gauna iš Lietuvos pašalpa. Pukienės motina Morta Laučkienė pernai lapkričio mėnesį mirė. Tai dvi savaites gulėjo nelaidota – nebuvo karsto. Pagaliau karstą padarė iš lentų nuo barakų nuplėštų ir palaidojo su dideliu vargu, nes sniego buvo iki pažastų. Dabar neranda tos vietos, kur laidojo. Laidojo ir po daugelį vieną kapą ir be karstų. Lietuviai, matydami, kad jau ateina galas, daiktus baigia pravalgyti, sumanė iš barako bėgti. Susidarė 20 žmonių su vaikais būrys. Čigonė patarpininkavo bilietus nupirkt traukiniu. Šios mano aprašomos moterys nusipirko 2 kl. bilietus, mat tengi traukinyje nekontroliuoja. Dėl ko čigonė pirko? Dėl to, kad bilietus parduoda tik su asmens dokumentais. Tremtiniai tų dokumentų neturi. Čigonė už kyšius gavo bilietus ir be dokumentų. Nelaimė. Barako komendantas, pasigedęs tremtinių, puolė į stotį, sulaukė traukinį, areštavo tremtinius ir – į kalėjimą. Tos dvi moterys, kaip jos sako, Šv. Marijos P[anelės] pagalba liko neliestos – ir visu keliu Marija jas saugojo. Jos vis rožančių kalbėdavo. Dar du kartus buvo pavojuje ir pasisėkė laimingai išsigelbėti. Per 8 dienas atvyko į Kauną turėdamos tik gelžk[elio] bilietus ir lietuviškus senovinius pasus. Kelionėje daug ko matė. Matė daug lietuvių stotyse, net Maskvą užplūdo lietuviai. Mat daug grįžta lietuvių iš Vorkutos, kurie nebuvo nuteisti. Su lietuviais jos sveikinosi maloniai. Maskvos stotyje ir mieste daug matė purvo. Miestuose šaligatviai bulvėmis apšodinti, o žmonėms eiti skirta takas viduriu gatvės. Tremtiniai barakuose gauna iš Lietuvos daug laiškų. Visuose laiškuose reiškiamas didelis nepasitenkinimas bolševikais. Likę barakuose lietuviai lauks iš tų moterų laiško. Jei, sako, pavyks jums Lietuvą pasiekti, tai ir mes bėgsime iš barakų. Pakliūti į kalėjimą, jei sugaus bėgant, nebaisu. Kalėjime geriau, bent maistą gauni ir kada nors gali būti išlaisvintas. Tuokart gavęs dokumentus gali drąsiai į Lietuvą be baimės keliauti. Mano viešnia Pukienė,

pasakodama apie kelionės nuotykius, negalėdavo susilaikyti nuo ašarų. Jinai su drauge atėjusios į Baziliką karštai meldėsi prie Sopulingosios altoriaus, dėkodamos Marijai už globą kelionėje. Pavaišinęs Pukienę pietų likučiais su ja atsisveikinau palinkėdamas laimingai nukeliauti pas savuosius ir asmens dokumentus sutvarkyti.

X.30. Iš Girkalnio padangės. A. Šauklienės pasakojimu, bolševikai jau likvidavo jų apylinkėje 14 ūkininkų atimdami iš jų visą turtą.

Stasiaus Dogelio byla. Iš Vorkutos per kalėjimus Stasius D. atvežtas į Kėdainių kalėjimą. Girkalnio valsč. Knebionių ir Šilvų kai kurie gyventojai ruso tardytojo apklausinėjami.

Bazilikoje sutuoktuvės. Kan. P. Dogelis, šios kronikos autorius, šiandienos Bazilikoje sutuokė Bazilikos vargonininką Vladą Gulioką ir Placidą Sadauskaitę. Giedojo ir didžiaisiais vargonais vargonavo kunigų seminarijos klierikai.

Nuotaika – nesveikuoju, politikoje nieko gero apie Lietuvą, kur bus gera nuotaika.

Kun. St. Sarapo⁹³ kūryba pataisė nuotaiką. Kun. Sarapas serga ta pačia liga, ką ir aš, – kan. P. Dogelis – t. y. širdies išsiplėtimu. Jis turi 74 m. Ir štai jis tokias eiles sukūrė ir man atsiuntė:

1. Stačiūnų tiltas
Saugiai eina žmonės tiltu,
padarytu iš betono,
nėr pavojaus į patiltų,
nors būt traukę samagoną.
2. Žmonės tiltu susisiečia
ir aplanko vienas kitą,
kas kam reikia, sau patiekia,
nors nebūtų apetito.
3. Valsčiaus įstaigą aplanko,
žinių duoda, naujų gauna,
jei to viso nepakanka,
magaryčių, kas nespjauna.
4. Vis tuo pačiu tiltu žmonės
tur važiuoti, eiti pėsti
ne dėl savo tik malonės,
bet ir artimui padėti.

⁹³ Stanislovas Sarapas (1872–1953) 1926–1940 m. buvo Šiaulių šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonas, nuo 1944 m. gyveno Stačiūnuose, garbės kanauninkas.

5. Pas klebonus mišių prašo,
kas žąselę jam aukoja,
ir egzėkvijas užprašo
o kai gieda, tik neploja.

Prierašas. Negalėdamas knygų skaityti, brevijoriaus kalbėti, štai kokiais niekais užsiimu.

K. Sarapas

X.31. Jaunimas palaiko ryšius su dvasios vadais. Laiškas vienos mokytojos savo buvusiam kapelionui kun. L.

Atsigiržk, Viešpatie, ir išvaduok mano sielą, išgelbėk mane dėl savo galestingumo... (Dovydo ps. 6).

Ir vėl, kai skausmas krūtinę sukaustė, kreipiuos su klausimais į Jus.

Jau dvejetas mėnesių praslinko, kai dirbu su „savo“ mokiniais. Nors esu ir nauja mokytoja, bet pareigų turiu daug. Atsisakyti nuo pareigų negaliu, nes esu vedėja ir tik vienas kompletas, mokinių daug ir viskas mano atsakomybėj. Darbo daug su mokiniais, o be to dažnai tenka eiti į konferencijas. Konferencijos dažniausiai prasideda vėlai ir užsitęsia ligi vakaro, tad man tenka 11 km dar ir per mišką eiti naktį namo. Pasiteisint jiems negalima ir niekam nesvarbu, ar tu ko bijai, ar tau kas gali atsitikti. Žinau tik viena, kad pareigas reikia atlikti. (Apie save nėra kada galvoti.) Kartais gauni tokį įsakymą, kurį bijai ir įvykdyti, ir neįvykdyti.

Aš norėčiau Jūsų paklausti vieno klausimo. Vienoj konferencijoje nutarė rinkti naują „Profesinės sąjungos“ tarybą. Į tą tarybą siūlė kandidate ir mane. Aš atsikalbinėjau... Į tą tarybą, deja, nepakliuvau. Bet tuo pat laiku rinko antrą kažkokią komunistinę „partiją“ ir į šią tapau įtraukta ir aš, nes gavau nemaža balsų. Aš nieko nežinau, nei kaip ta partija vadinasi, nei ką aš ten turėsiu veikti, bet žinau, kad veikti turėsiu. Kadangi aš esu daugiau, kaip pasaulinis asmuo, todėl jaučiuosi nusikaltusi ir prieš Dievą. Nors mane išrinko prievarta, bet dabar galvoju, kad geriau būčiau padariusi, kad būčiau griežtai nusistačiusi ir pareiškusi griežtą protestą. Kadangi aš jau esu įtarta ir sekama, todėl griežtai nusistatyti bijojau. Bet dabar aš jaučiu padariusi didelę klaidą ir dėl Dievo, ir dėl Tėvynės.

Jei kartais išeitų į aikštę, tai galiu nukentėti nemažai ir gero vardo galiu netekti. Kartais kyla mintis stoti į „kitą pusę“, jei dar būtų galima, bet susilaikau. Esu viena su savo mintimis, kurios, kaip įkyrūs uodai, neduoda man ramybės. Minčių ateina į galvą įvairiausių. Nors aš ir stengiuosi galvoti kitą, bet jos prieš mane

kyla, kaip gyvi paveikslai. Todėl jaučiuosi pražuvusi, ar bent žūstanti. O žmonės žmonės... Ką jie man gali padėti? Jie galvoja, kad man geriausias gyvenimas, anot poeto žodžių:

Žmonės spėja iš veido ramaus,
Kad man rožėmis klojas takai,
Jiems nematoma mano vidaus,
Na... ir laimės pavydi vaikai!
Bet ar saulė kitaip betekėtų,
Jei jie pragarą mano regėtų?⁹⁴

Kam aš galiu pasiskųsti? Ką jie – žmonės gali man padėti. Daugelis pasakys: „galėjai atsisakyti“. Nors atsisakyti nebuvo galima. Mano sutikimo niekas neklausė, paklausė tik pavardės.

Sąžinė vargina mane be galo. Vienai viduj užsidarius su savimi kovoti nelengva. Jau mėnuo kaip buvau bažnyčioj. Bijau artintis ir prie klausyklos, bijau... visko bijau ir visų bijau.

Iš Jūsų aš noriu gauti patarimą tik tokį. Ar galima dar kreiptis į Dievą, nors ir esu galbūt nusikaltusi?

Taip norėtusi numirti ir užbaigti liūdną savo gyvenimą. Bet žinau, kad ne nuo manęs priklauso.

Baigiu šį laišką, galbūt, bevertį, poeto žodžiais:
Man, žinau, sopulingos čia ant žemės kelionės
Niekados neapšviesi viltis!
Ir meldžiu nebe kartą, kaip didžiausios malonės,
Kad akis man užspaustų mirtis.⁹⁵

Širdingai dėkoju už atsakymą į aną laišką ir linkėjimus.

Tai poniai, kuri šį laiškutį paduos, malonėkit nieko neužsiminti, nes aš noriu, kad visa liktų paslapy.

1946.X.31

XI.5. Kunigai apkraunami nepakeliamais mokesčiais. Šiandieną gavau iš TSRS Finansų liaudies komisariato Lietuvos TSR Finansų skyriaus mokestinį pranešimą. Klaidingai mano pavardę užrašant pil. Dageliui (turi būti pil. Povilui Dogeliui), reikalaujant už 1946 m. sumokėti pajamų mokesťį 18 558 rubliai. Ant pranešimo

⁹⁴ Cituojamas Maironio eilėraščio „Ar aš kaltas“ posmas.

⁹⁵ Maironio eilėraščio „Skurdžioj valandoj“ citata.

nepasirašiau dėl to, kad klaidingai pavardė parašyta. Tačiau kurjeris atplėšė pranešimą ir paliko jį pas mane. Ir kiti kunigai gauna panašius pranešimus. Žinoma, mokėti neišsigalėsiu. Tuokart gresia licitavimas arba kalėjimas. Arkivyskupijos valdytojas prel. Jokūbauskis⁹⁶ gavo reikalavimą sumokėti 25 000 rb, kun. P. Lažinskas – 7 tūkstančius su šimtais. Mokesčių terminas 1946.XI.15 d.

Komunistai teigia įsiutę ant kunigų ir ant bažnyčių. Jie patys sako, kad jeigu komunistų darbas nesiseka Lietuvoje, tai kalti kunigai ir kaltos bažnyčios. Biure, kur išduodamos maisto kortelės, pasakė: komunistai, kad galėtų, tai visus kunigus ir visas bažnyčias suėstų, taip jų nekenčia.

Kunigų seminarijos klierikams visai išbraukė maisto korteles nuo XI.1 d.

XI.6. Bolševikai išmatavo Baziliką ir inventorių. Nieks jų neprašė tą darbą dirbti. Jie turi tikslą apdėti bažnyčias tokiais mokesčiais, kad nei kunigai, nei tikintieji negalėtų jų išlaikyti. Už išmatavimo ir inventorizacijos darbus gauta sąskaita 1705 rb 23 kap., kuriuos pinigus iki XI. 16 d. reikia įnešti į banką. Bazilika įkainota 1 200 000 rublių. Mane (kan. P. Dogelį) tos žinios, apdedami man ir Bazilikai mokesčiai, jaudina ir silpną širdį veikia. Nuo XI.4 d. neišeinu į Baziliką – sargalioju.

XI.7. Bolševikų 29 m. sukaktis. Rusai per radiją ir laikraščius triumfuoja, o liaudis skursta. Pasakojo keleivis rugs. mėn. keliavęs po Rusiją – buvęs Maskvoje, Odesoje. Odesoje viešpatuoja žydai, gražiausiai pasipuošę. Vargšai rusų valstiečiai. Krautuvėse vokiškos prekės – karo metu ir dabar iš Vokietijos prisivogtos. VIII mėn. Odesoje karščio būta 45° C. Žemė baisiausiai suskirdusi. Viešbučiuose – ir Odesoje, ir Maskvoje – blakių begalės – per jas ir miegoti negalima. Kaime – kolchozuose skurdas didžiausias. Tas keleivis taip pasakė: pasaulyje nėra skurdesnės tautos kaip rusų.

1946.XI.14. Pagalčiau pridavėm Stasiui Dogeliui maisto. Vargšą Staselį tampo po kalėjimus tie nevidonai bolševikai. Iš Vorkutos buvo atvežtas į Vilnių Lukiškio kalėjiman, iš Vilniaus į Kauną, iš Kauno į Kėdainius. Stasiaus byloje buvo apklausinti Knebionių ir Šilvų kai kurie gyventojai. Dabar Stasius vėl Kauno kalėjime. Jo žmona pridavė jam maistą XI.10 Kauno kalėjime, ir kai buvo Kėdainiuose, pridudavo maistą. Vakar buvo siųsta Veronika Jučienė su maistu. Pareiškimą priėmė, bet visą kiaurą dieną išstovėjo prie kalėjimo. Žmonių tokia spūstis, kad vos kaulų nesulaužė – vis kaimiečiai su maistu savo giminaičiams kalėjime. Vienus iš kalėjimų išveža, kitus atvaro. Lietuvėle brangi, kiek Tu kenti! Ūkiai likviduojami, o žmonės kalėjiman kemšami. Kas mus išgelbės iš piktadarių rankos? Vakarai dar

⁹⁶ Stanislovas Jokūbauskis (1880–1947) nuo 1931 m. buvo Kauno arkivyskupijos kapitulos kanauninkas, dėstė dvasinėje seminarijoje, prelatas. 1944–1947 m. – arkivyskupijos valdytojas.

nežino bolševikų jungo, dėl to mūsų ir neatjaučia. Verutė šiandieną maistą nunešė: džiovintos duonos 2 kg, riebalų 900 gr, sūrio 500 gr, svogūnų 500 gr, tabokos 250 gr, dvi dėž. degtukų ir 3 lapus rūk. popierio. Gražino pareiškimą su išplėstu šone popieriaus gabalu. Prieš mėn., X.14, buvo siūsta į Kauno kalėjimą net 11 daiktų – visi iš maisto, daug ko siūsta – dvi dienas Verutė vargo – pranešė, kad S. Dogelio Kauno kalėjime nėra – jis buvo į Kėdainius išvežtas. Rugs. ar spalio mėn. pradžioje pulk. Matulevičiui⁹⁷, grįžusiam iš Vorkutos kartu su Stasiu Dogeliu, daviau 101 č.⁹⁸ už nupirktus maisto produktus kelionei iš Vorkutos, paskui 30 č. už nupirktus Stasiui batus Vilniuje ir Stasiui išvaduoti iš kalėjimo 50 aukso rublių.

Šiandieną paduodu Kauno m. Finansų skyr. vedėjui skundą dėl apdėto 1946 m. man mokesčio sumoje 18 558 rb.

XI.16. Sapnas. Dienų dienos eina su dejavimais. Kaip bolševikai iškrausto ūkininkus, jų turtą atima, o juos pačius arba į kalėjimą sukiša, palaikę kurį laiką paleidžia – eikite sau namon, tie parėję nieko neranda, net langai išiminėti, arba išvaro iš namų – eikit kur norite. Kai ūkius taip ardo, tai kitiems metams gresia Lietuvai, kaip ir Rusijai, badas. Taip įsigilinęs į tą klausimą sapnuoju sapną: rašau Tarybų Lietuvos vyriausybei laišką – nurodau bado pavojų ir priežastis. Kaltinu pačius bolševikus už ūkių ardymą, kaltinu vietoje esančių enkavedistų ir skrebukų bei valdžios organų sauvaliavimą. Sapnuodamas mąstau plačiai šiuos dalykus aprašyti. Dabar man reikia pasirašyti. Tikros pavardės nesirašysiu. Rašausi slapyvarde Pumputis! Rašau mašinėle, kad iš braižo nepažintų, kas rašė. Dar geriau bus, jei kelias slapyvardes parašysiu. Kelis kartus atsibudau ir vėl užmigau, ir vis tas sapnas. Pamaniau, kad būtų dabar Lietuvoje mūsų Krupavičius⁹⁹ (tikrai jis būtų Rusijos kalėjime), jeigu būtų laisvas, tai puikiausią memorandumą parašytų mūsų Gedvilams¹⁰⁰ Sniečkams¹⁰¹, kad jie pučia į rusų dūdą, parduoda Lietuvą rusams ir savo komunizmu sukiršina mus,

⁹⁷ Vladas Matulevičius (1896–1957) nuo 1920 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1929 m. gavo administracijos pulkininko leitenanto laipsnį. 1944–1946 m. kalintas Vorkutos lageriuose.

⁹⁸ Santrumpa žodžio *červoncai*. Tai SSRS valiuta, buvusi apyvartoje 1922–1947 m., pokario metais – ir Lietuvoje. Červoncas prilygo 10 rublių.

⁹⁹ Mykolas Krupavičius (1885–1970) – vienas Krikščionių demokratų partijos vadovų, Seimų narys, žemės ūkio ministras. Tautininkų valdymo metais dirbo Vilkaviškio vyskupijos parapijose ir dvasinėje seminarijoje. Įteikė memorandumus ir sovietų (1940 m.), ir nacių (1942 m.) valdžiai. Gestapo buvo internuotas Vokietijoje. Po karo gyveno Vokietijoje ir JAV, vadovavo Vyriausiajam Lietuvos išlaisvinimo komitetui.

¹⁰⁰ Mečislovas Gedvilas (1901–1981) 1931–1940 m. buvo Telšių apygardos Ligonių kasos direktorius, redagavo pagrindinį leistus komunistų laikraščius. 1940 m. Liaudies seimo narys ir vidaus reikalų ministras, 1940–1956 m. – Lietuvos komisarų tarybos, MT pirmininkas, vėliau – švietimo ministras.

¹⁰¹ Antanas Sniečkus (1903–1974) – LKP veikėjas, kurį laiką gyveno ir mokėsi SSRS, Lietuvoje buvo kalinamas. 1936–1974 m. – LKP CK pirmasis sekretorius.

lietuvius, tarp savęs, kad vieni kitus žudo. Nuėjęs į baziliką papasakojau saviesiems apie sapną. Tuoj mane įspėja, kad sapnas nevirstų tikrove, kad nieko bolševikams nerašyčiau, nes tai būtų virvės užnėrimas sau ant kaklo. Pasitvirtino Baranausko¹⁰² eilės: anei rašto, anei druko mums turėt neduoda, sako, tegul bus Lietuva ir tamsi, ir juoda – raštą duoda – yra daug laikraščių, bet visi bolševikiški, vedantieji į tamsybes – nei vieno saulės spindulio tautiniai religinės šviesos spausdintam žodžiui nevalia pasirodyti. Rašyti laiškus, memorandumus nei sapnuoti negalima.

1946.XI.18. Kristau, nulipk nuo kryžiaus! Ką žmogus blavus būdamas mano, tai išreiškia žodžiais pasigėręs. Vilniaus gatve eina vyras šlitinėdamas nuo degtinės svaigo. Jis balsiai kalba: Kristau, nulipk nuo kryžiaus, gink mus nuo bolševiko! Mes apsiginti nepajėgiame. Ir vis tą patį kartoja. Žmonės šypsosi, nieks jam nieko nesako – ką su girtu prasidėti. Kitas vėl išėjęs iš baro pusingirtis, kumštį suspaudęs varo ant bolševikų.

Bolševikai spaudžia kunigų seminariją. Jie ateina į seminariją, tikrina klierikus, kai kuriuos išlaiko po kelias valandas, kabinasi, kad yra virš 150 klierikų, dėl ko šie neregistruoti. O policijai įsakyta neregistruoti, ypač telšiškių, vicerektorius kan. Kruša išvyko į Vilnių pas vyriausybę. Klierikai laikosi didvyriškai, kietai.

Dėl ko kunigus pradėjo daugiau spausti? Lietuvos bolševikai kreipėsi į Maskvą tokiu pranešimu: kunigai ir bažnyčios puikiai laikosi materialiai. Kunigai remia partizanus. Ką daryti? Maskva atsakė – paspausti materialiai. Dėl to dabar taip dideli mokesčiai uždedami kunigams ir bažnyčioms. Pastarosioms ryšium su inventorizacija ruošiamasi apkrauti nepakeliamais mokesčiais.

XI.19. Nepavyko. Bolševikų buvo sumanytas toks triukas. Priversti suareštuo tuosius kai kuriuos kunigus pasirašyti maždaug tokio turinio pranešimą: Tarybų Lietuvoje esanti kuo geriausia demokratinė tvarka, bažnyčia nepersekiojama, kunigai ir tikintieji laisvi. Kai tie kunigai būtų pasirašę, tuokart būtų padarytas spaudimas kunigams: prel. St. Jokūbauskiui, kan. P. Dogeliui, kun. Vl. Mieleškai¹⁰³, kun. Valančiui¹⁰⁴ ir kt. Įvyko: suareštuotieji kunigai – Kemėšis, Kiškis¹⁰⁵, Gustas¹⁰⁶,

¹⁰² Antanas Baranauskas (1835–1902) – Seinų vyskupas, poetas.

¹⁰³ Vincentas Mieleška (1893–1963) – kanonų teisės kandidatas, Seimų narys. 1922–1946 m. buvo Kauno šv. Kryžiaus (Karmelitų) bažnyčios klebonas. 1946–1956 m. kalintas lageriuose.

¹⁰⁴ Nežinia, kuris kunigas minimas, nes toliau šioje pastraipoje jis įvardijamas ne Valančiumi, o Valaičiu.

¹⁰⁵ Stanislovas Kiškis (1900–1995) 1929–1945 m. buvo Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleris, katedros vikaras, prelatas. 1945–1956 ir 1958–1962 m. kalėjo lageriuose.

¹⁰⁶ Juozas Gustas (1906–1958) – saleziečių kongregacijos kunigas, Kauno ir Vilniaus dvasinių seminarijų profesorius. 1946 m. buvo suimtas. Paleistas iš lagerio 1956 m. savanoriškai grįžo į Krasnojarsko kraštą eiti dvasinių pareigų.

Rauda¹⁰⁷, Paukštys¹⁰⁸ – buvo atgabenti į Kauną. Čia atvyko iš Maskvos Enkagebe atstovas, mokąs neblogai lietuviškai, iš Vilniaus Enkagebe virš[ininkas] Efreomovas¹⁰⁹ – apsigyvenę „Metropolio“ viešbutyje darė spaudimą į paminėtuosius kunigus pasirašyti tam tikrą deklaraciją. Minėtieji kunigai drąsiai laikėsi ir tokio parašo nedavė. Taigi dar laisvėje esantieji kunigai – Jokūbauskis, Dogelis, Mieleška, Valaitis – nebuvo verčiami pasirašyti ir jie tokiu būdu išvengė kalėjimo.

Kauno tiltai, kurių nėra. Kai praeitą žiemą Neris ir Nemunas savo tiltus nunešė, taip ir tebėra, nieks apie tiltus nesirūpina, o gyventojai vargsta. Dabar jau išas eina ir valtimis su pasauliu negalima susisiekti. Bolševikai laikraščiuose gyrėsi, kad netrukus bus pradėtas tiltų statymo darbas. Tai tik pasigirta – niekas nei piršto neprideda.

XI.21. Rašo kunigai iš Sibiro. Prosperas Bubnys:

Darbas: statines ritinėju, maišus nešu. Nenusimink [rašo kunigas] Mocius¹¹⁰ iš Pečioros. Jis vikaravo Viduklėje. Labai uoliai darbavosi savo pašaukime. Išvežtą į Pečiorą parapijiečiai neužmiršta. Dekano kun. Simono Jurgelevičiaus¹¹¹ šeiminkė važiavo į Pečiorą aplankyti kunigo ir šį tą jam nuvežti. Aš jai daviau bonką bažnyt. vyno nuvežti. Šeiminkė laimingai suvažinėjo ir atvežė man kun. Mociaus laišką. Be galo nuoširdžiai rašo – dėkoja už tą dovaną, vyno bonką. Laiškas pilnas kunigiško uolumo. Atrodo, kad kun. M. gali ten Pečioroj – turi būti slaptai – Mišias laikyti.

Bolševikų propaganda. Pr. Dubinskaitė¹¹² rašo apdraustą laišką į Ameriką savo broliui. Vokas buvo truputį suteptas. Laišką iš pašto gražino, liepė laišką siųsti gražiam su pamušalu voke. Tai propaganda Amerikai, kad čia pas bolševikus visko pilna. Net vokai liuksusiniai. O kai siunčiama į Rusiją, tai vokai turi būti prasti – proletariški.

1946.XI.23. Bolševikams ypatingai parūpo kunigų seminarija ir bažnyčios. Į Kauną iš Vilniaus atvyko bažnytiniams reikalams pareigūnas Gailevičius. Kvietė pas save seminarijos rektorių kun. P. Venckų, valdytoją prel. Jokūbauskį, kancl. kun. V. Mielešką.

¹⁰⁷ Petras Rauda (1894–1974) – Panevėžio vyskupijos kunigas, teologijos licenciatas. 1946–1954 m. kalėjo lageriuose, grįžęs dirbo parapijose. 1957–1962 m. antrą kartą kalintas Mordovijoje.

¹⁰⁸ Bronius Paukštys (1897–1966) – saleziečių kongregacijos kunigas, Kauno Švč. Trejybės bažnyčios klebonas. 1946–1954 m. kalintas lageriuose.

¹⁰⁹ Taip tekste. Lietuvos SSR vidaus reikalų liaudies komisaro (nuo 1946 m. – ministro) pareigas 1945–1949 m. ėjo generolas majoras Dmitrijus Jefimovas.

¹¹⁰ Algirdas Mocius (1917–1999) nuo 1943 m. buvo Viduklės vikaras. 1945–1954 m. kalėjo lageriuose, grįžęs dirbo Ukmergėje, Milašaičiuose. 1957–1967 m. antrą kartą kalintas Sibire.

¹¹¹ Simonas Jurgelevičius (1881–1966) karo ir pokario metais buvo Viduklės klebonas.

¹¹² Pranciška Dubinskaitė tarpukariu buvo Kauno „Romos“ viešbučio savininkė, 1941–1946 m. buvo tremtyje.

Prel. Jokūbauskis dėl ligos nevyko pas Gailevičių. Buvo pareikalauta, kad į 7 dienas iš seminarijos pašalinti visus, kas virš 150 klierikų. Rektorius teisinosi, kad jis neapsimasto reikalo taip greit įvykdyti, juolab kad užpildyti valdžios įsakytą anketą iš 12 punktų daug laiko užims ir kad pašalinimas klierikų ir kitų palikimas priklausau nuo vyskupų. Gailevičius terminą pailgino iki 7 gruodžio. Kun. Mieleška buvo užklaustas, dėl ko kurija nevykdanti įsakymo, kad prie bažnyčių būtų sudaryti komitetai¹¹³. Atsakyta, kad kai vyskupai pradės vykdyti, tai ir Kaunas neatsiliks. Vyskupams suvažiuoti pasitarti tais klausimais Gailevičius neleido.

Kunigai Sibire apaštalauja. Tiek sužinota, kad Velske yra Telšių vyskupas Borisevičius¹¹⁴, kun. Liepa¹¹⁵, kun. Karvelis¹¹⁶. Jie pusiau oficialiai Mišias laiko. Sako, mes visi esame katalikai: ir rusai, ir kitų tautų belaisviai meldžiasi. Ten yra ir dr. Juozapas Urmonas¹¹⁷.

Pečioroje yra kun. Mocius. Irgi laiko Mišias.

Stebėtinai pasišventimas. Mūsų moteriškosios iš Lietuvos vyksta į Sibirą aplankyti ištremtųjų, juos sušelpiti. Daug jos vargo pakelia, kol tikslą pasiekia. Raseinių dek. kun. Jurgelevičius šeimininkei, aplankiusiai belaisvius Pečioroj, [...] Zavadzkaitei, aplankiusiai kunigus Velske, – garbė. Teužmoka joms Dievas!

Aplankė vakar prof. Pr. Kuraitis¹¹⁸. Pasikalbėjome apie nesamus su mumis: dr. J. Leimoną¹¹⁹, dr. J. Urmoną ir k. Prof. Kuraitis daug dirbęs savo filosofijai. Niekados savo amžiuje tiek daug mokslo srityje nepadaręs, kiek šiame bolševikmetyje.

Išblaškė kazimierietes banditai. Vakare vakare pas mane atbėgo 2 vienuolės iš Valančiaus g. Ir pas kaimynus Onuškevičius p. Ušinskienė su vaikais iš Valančiaus 2 –

¹¹³ Pagal sovietinius įstatymus religinės bendruomenės (parapijos), o kartu ir kulto pastatai galėjo veikti tik vietos valdžios institucijose įregistravus vadinamąjį parapijiečių dvidešimtuką ir išrinkus vykdomąjį komitetą bei revizijos komisiją. Parapijos vykdomasis komitetas su vietos valdžios organais privalėjo sudaryti sutartį, kuria perimdavo savo žinion ir atsakomybėn nacionalizuotą, t. y. valstybei priklausantį, bažnyčios turtą ir įsipareigodavo mokėti mokesčius, rūpintis remonto darbais ir pan.

¹¹⁴ Vincentas Borisevičius (1887–1946) – Telšių vyskupas. 1946 m. buvo suimtas ir netrukus sušaudytas Vilniuje.

¹¹⁵ Petras Liepa (1886–1953) – Panevėžio vyskupijos kunigas. 1945 m. represuotas mirė Karagandos lageryje.

¹¹⁶ Pranas Karvelis (1906–1978) – Kauno arkivyskupijos kunigas. 1945–1954 m. kalintas lageriuose, grįžęs dirbo parapijose.

¹¹⁷ Juozas Urmonas (1900–1950) – ekonomistas, socialinių mokslų daktaras, vienas pavasarininkų ir ateitininkų vadovų. 1945 m. buvo represuotas.

¹¹⁸ Pranas Kuraitis (1883–1964) – prelatas, filosofijos daktaras, VDU profesorius. 1953–1955 m. kalintas lageriuose.

¹¹⁹ Juozas Leimonas (1900–1963) – krikščionių demokratų veikėjas, katalikų organizacijų vadovas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau emigravo į JAV.

juos užpuolė banditai: išdaužė langus ir kėsinosi vogti. Suskubo milicijai pranešti. Išblaškytosios vienuolės pas save nenakvojo iš baimės.

Bolševikai mobilizuoja karininkus ir puskarininkius. Reiškia – ruošiasi kovai.

Neleidžia kunigams spausdinti rubricelės. Pernai buvo leista. Šiais metais reikalauja, kad visa rubricelė – tai yra kalendorius kunigų poteriams ir Mišioms – būtų išversta į rusų kalbą. Beprasmiškas reikalavimas. Prel. Jokūbauskis, kurs tą rubricelę redaguoja, turi būti neapsiims prisiimti tokį sunkų, tuščią, visai bereikalingą darbą. Tai vadinasi spaudos laisvė, kuria taip giriasi rusai užsieniuose. [...] dabartines [...] konferencijas. Stebėjomės dar tokia laisve, kad tėvai Jėzuitai gavo leidimą „Šviesos“ spaustuvėje atspausdinti šv. Cecilijos garbei rengiamų muzikos valandų programą.

1946.XI.24. Džiaugsmo spindulėlis iš anos pusės. Per Vatikano radiją pranešė: Romoje buvęs mokslininkų filosofų suvažiavimas iš 14 valstybių. Mokslininkų delegacija buvusi Šv. Tėvo priimta, 2) šiandieną Šv. Petro bazilikoje trijų šventųjų beatifikacijos apeigos, 3) Tėvas Bružikas¹²⁰ vedąs Misijas lietuviams, užimtoje Vokietijoje esantiems. Misijos vykstančios sėkmingai. 4) Niujorke įvyko gausus Amerikos lietuvių suvažiavimas. Pamaldos buvusios Aušros Vartų bažnyčioje. Suvažiavimą atidaręs kardinolas. Suvažiavimas išnešė daug reikšmingų rezoliucijų. Gaila, kad [...] iš Vatikano nei vienos rezoliucijos nepaskelbė. Reikia manyti, kad svarbiausios rezoliucijos lietuviams Lietuva.

XI.26. Miškinijų patronas. Šiandieną bažnyčia mini šv. Silvestrą. Jis buvo atsiskyręs nuo pasaulio, slapstėsi nuo žmonių dykumose ir miškuose, kad pasiektų aukštesnio šventumo. Lotyniškai miškas – silva. Gal dėl to ir pavadintas buvo Silvester: miškinis, arba jau taip supuolė, kad Silvestras gyveno silvose – miškuose. Jis susilaukė veik 90 m. amž. Kalbant brevijorių man prisiminė dabar bolševikmetyje besislapstantieji mūsų miškuose nuo bolševikų teroro mūsų lietuviai partizanai. Žmonės juos vadina miškiniais. Mūsų partizanams tikrai tiktų šv. Silvestrą pasirinkti savo patronu – melsti jį, kad laimingai mūsų miškiniai–partizanai pasiektų tikslą – patys išlikdami gyvuos ir mūsų kraštą Lietuvą išlaisvintų nuo atėjūnų įsibrovėlių rusų ir nuo mūsų šunų lietuvių komunistų.

XI.27. Visai neliks aruoduose grūdų. Bolševikai spaudė ūkininkus rekvizicijų keliu reikalaudami grūdų valstybei. Dabar jau kitą kelią išrado – grūdus supirkinėti. Žr. „Tarybų Lietuva“ Nr. 274 iš 1946.XI.26 d. „Pilnai praveisti grūdų užpirkimą – neatidėliotina pareiga“. Šis užpirkimas turi būti įvykdytas 1947 metų sausio mėnesio 1 dienai – pravedamo

¹²⁰ Jonas Bružikas (1897–1974) – jėzuitų ordino kunigas, vienas žymiausių lietuvių pamokslininkų, daug keliavo rengdamas misijas Lietuvoje bei išseiviams įvairiose šalyse. Po karo gyveno ir dirbo Brazilijoje, Urugvajuje.

organizavimo negalima atidėti nė vienai dienai, – rašo dienraštis. Toliau rašo: Reikia griežtai sekti ir kontroliuoti, kad buožiniai ūkiai negalėtų sabotuoti šios svarbios kampanijos pravedimą. Mes turime iš anksto pasiruošti ir nuslopinti šių elementų trukdymo bei kenkimo reiškinius... Už dešimčiai rublių parduotą grūdų kiekį valstietis turi teisę pirkti pramoninių prekių už 60 rb... Reikia pradėti šį darbą neatidėliojant, nieko nelaukiant, šalinant visas kliūtis ir dirbant bolševikiškai (baigiamas str. šiais žodžiais). Manoma, kad visai sunaikinus ūkininkus, pavasarį lengvai galės bolševikai šeimininkauti Lietuvoje per kolchozus ir, žinoma, bado susilaukti.

Dailės instituto studentai triukšmauja. Institute paskaita. Skaito rusas apie Dievą. Sako – tai prasimanymas. Kad Dievas būtų, tai nebūtų leidęs vokiečiams tiek žmonių išžudyti. Ir daugiau nesąmonių kalbėjo – studentai neramiai klausė, paskui pradėjo švilpti ir daugumas iš salės išėjo.

1946.XI.28. Na, brolyti, susispaušk pilvą. Bazilikos tarnautojai, kaip ir kiti gyventojai, gaudavo maisto korteles. Šiandieną kortelių biure pranešė, kad bažnyčių tarnautojams duos tik vieną kortelę kiekvienos bažnyčios tarnautojams. Reiškia, Bazilikos tarnautojų sąrašė kartu su vaikais yra 27 asmenys, tai jie gaus tik vieną kortelę. Juokai ir pyktis. Dar būtų geriau padarę, kad visiems Kauno bažnyčių tarnautojams būtų davę tik vieną maisto kortelę.

XI.30. Šeštadienis. Raudonarmiečiai apsupo kunigų seminariją. Klierikai, susirinkę pas Jėzuitus į vakarienę, pavalgę rengiasi eiti. Kareiviai jų neleidžia. Paaiškėjo, kad visi Jėzuitų mūrai kareivių apsupti. Tikrino klierikų asmens pažymėjimus. Nieko neareštavo.

Tikrintojai, savo darbą atlikinėdami, pašiepdami išsireikšdavo apie klierikus. Sekmadienį, XII.1 d., du bolševikų agentai buvo pas marijonus užėję. Ieškojo vieno kunigo ir vieno broliuko. Jų neradę išsinešdino. Vis tai bolševikų žygiai, nukreipti prieš dvasiškiją.

XII.3. Rašo iš Sibiro. O. Stulginskienė¹²¹. Svarbiausia priežastis, dėl ko ilgai nerašiau – bijau pakenkti... Daug jau mūsiškių išvyko (į Lietuvą) nelegaliai ir jau namie. Aš laukiu pavasario, žiemą judinsiuos tik bado verčiama.

XII.4. Iš anapus. Lietuviai bruzda – kun. V. Karalevičius¹²² surinkęs apie 700–800 parašų įteikė Amer. užs. r. min. Birnsui¹²³. Lietuvos įgal. min. Žadeikis¹²⁴ įteikė raštą:

¹²¹ Ona Stulginskienė (1894–1962) – mokytoja, prezidento Aleksandro Stulginskio žmona. 1941–1956 m. buvo tremtyje.

¹²² Vladas Vaclovas Karalevičius (1911–?) – Vilkaviškio vyskupijos kunigas. Po karo gyveno ir dirbo JAV.

¹²³ Džeimsas Bernsas (Byrnes, 1882–1972) – JAV politikas, 1945–1947 m. ėjo valstybės sekretoriaus pareigas.

¹²⁴ Povilas Žadeikis (1887–1957) – diplomatas, dirbo Lietuvos konsulatuose JAV, 1935–1957 m. buvo Lietuvos pasiuntinys Vašingtone.

Amerikos vyriausybei memorandumą Lietuvos reikalui, kad bolševikai apleistų Lietuvą. Amerikos lietuvių misija ir Lietuvos išlaisvinimo sąjunga paskelbė atsišaukimą į Susiv. Nacijas Lietuvos reikalui: kad bolševikai išsikraustyti iš Lietuvos, grąžintų ištremtuosius, grįžtų į Laisvą Lietuvą pabėgėliai, galėtų rinkimus padaryti, sukurti savo valdžią. Memorandumas įteiktas ir Prezid. Trumenui¹²⁵ (Iš Laisvės žvalgo).

Miortvyje duši¹²⁶. Taip pavadino rusai bolševikai savo laikraštyje „Pravda“ Lietuvos atstovą Amerikoje Žadeikį. Žadeikis kartu su kitų valstybių atstovais dalyvavo Vašingtone diplom. korpuso pietuose. Rusams bolševikams tas faktas, kad Neprikl. Lietuva Amerikos yra pripažįstama ir josios atstovas gerbiamas, – paleido smirdintį kvapą.

Vyskupai Paltarokas¹²⁷ ir Ramanauskas¹²⁸ Kaune. Vyskupai atvyko į Kauną pasitarti kunigų seminarijos reikalais. Bolševikai reikalauja, kad klierikų būtų tik 150. Vyskupai XII.2 išvyko į Vilnių pas vyriausybę seminarijos reikalui. Seminarijos vadovybė, jeigu vyriausybė nepakeis savo nusistatymo, reikalaujančio iki XII.7 d. 1946 m. sumažinti klierikų skaičių iki 150 asmenų, [numato] paleisti visą seminariją atostogų.

Policija jau pas kunigus ieškodama mokesčių. Buvo užėjusi policija pas prof. Kuraitį. Prelatas Jokūbauskis, Arkivyskupijos valdytojas, kuriam atidėta mokesčių 25 000 rub., baimėje, kad policija aprašys J. E. Ark. Skvirecko daiktus, nes prelatas gyvena Arkivyskupo kambariuose.

XII.5. Slepiu savo daiktus. Mokesčiams iš kunigų išrinkti vaikščioja pas kunigus valdininkai aprašinėdami daiktus. Šiandieną padariau talką iš mergaičių, Bazilikai palankių, ir kai kuriuos daiktus, ir bažnytinį vyną iš namų išnešu. Už gerą širdį talkininkes pavaišinau pietumis, kuriuose dalyvavau aš pats ir 6 talkininkės. Nuotaika bloga. Kalbama, kad vis viena iš bolševikų rankų neišsisuksime nė kunigai. Užmokėsi už vienus metus – tai užkraus mokesčiais už kitus ar praeitus dvigubai daugiau. Mano malonybės (kun. Dogelis) kailis neišneš tų mokesčių.

XII.8. Nekalto Prasidėjimo Švenč[iausios] P[anelės] Marijos šventė – sekmdienis. Šviesos spindulėlis. Bolševikmetyje esame labai prislėgti. Vien tik tamsios

¹²⁵ Haris Trumenas (1884–1972) – JAV prezidentas 1945–1953 m.

¹²⁶ Mirusios sielos (rus.).

¹²⁷ Kazimieras Paltarokas (1875–1958) – Panevėžio vyskupas. 1949–1957 m. buvo Vilniaus arkivyskupijos apaštalinis administratorius.

¹²⁸ Pranciškus Ramanauskas (1893–1959) – Telšių seminarijos profesorius, rektorius, Telšių vyskupas augziliaras. 1946–1957 m. kalėjo lageriuose, sugrįžusiam neleista eiti vyskupo pareigų, gyvena Švėkšnoje.

spalvos mūsų akyse. Šiandieną šviesos spindulėlis apšvietė mus nuėjus į bažnyčią. Daug žmonių ėjo išpažinties. Bazilikoje ne atlaidai, o vienok žmonių buvo daug. Jaunimo ypatingai daug ėjo išpažinties ir prie Komunijos. Pas Jėzuitus ypatingai daug buvo jaunimo.

Šviesos spindulėlis ir per enkagebisto lūpas. Sako jis – jus išvaduos Amerika. Gali būti. Reikšmingas yra įvykis, kad Lietuvos atstovas Amerikai Žadeikis dalyvavo diplomatinio korpuso priėmimo. Rusai už tai labai širsta ant Amerikos.

Bolševikai džiaugiasi, kad išgriovė kunigų seminariją, sako, svarbų fašistų lizdą išardėm. Ką nedarė seminarijos vadovybė: vyskupai važinėjo į Vilnių pas vyriausybę, Sem[inarijos] vadovybė mušė telegramą Stalinui, Švernikiui¹²⁹ – ir viskas vėjais nuėjo: bolševikai savo nusistatymą – palikti tik 150 klierikų – nekeičia.

XII.9. Šiandieną vėl gautas naujas mokestinis pranešimas. Už 1945 ir 1946 m. reikia sumokėti Bazilikai 14 017 rb 33 kap. = 1401 červ.

Gavau prel. Naujoko¹³⁰ laišką. Aš jam skundžiausi dėl anksčiau uždėtų mokesčių. Tai tokį duoda patarimą prelatas: melstis į šv. Nikalojų. Šveicarai ypatingai jį garbina, kuriems uždėti dideli mokesčiai. Šiandieną išsirašiau iš brevijoriaus maldą į šv. Nikalojų ir pasiketinau kasdieną ją kalbėti, kad Dievas gelbėtų per šventojo užtarimą nuo mokesčių. Kas dar keista, kad sumokėjimo terminas toks trumpas, kad tik tame galima numatyti sąmoningą bažnyčių spaudimą. Raštas apie mokesčių gautas XII. 9 d. Terminas sumokėti už 1945 m. – XII.10 d. šių metų, o už 1946 m. terminas – XII.20 d. Paskui eina bauda.

XII.10 d. Šv. Nikalojus maldų jau išklauso. Iš ryto į Bazilikos zakristiją ateina vyrukas ir sako: prašau atlaikyti į Sop[ulingąją] D[ievo] Motiną šv. Mišias, girdėjau, kad kunigams uždėjo didelius mokesčius, – Mišioms aukoju 500 rb. Esu iš Šančių, tai gal atlaikysi 7 val., noriu išklausti. Padėkojau už auką, tik sakau, toli gražu iki beveik 19 000 rub., kuriuos aš turiu sumokėti už 1946 m. Nusistačiau tų pinigų 300 rb išdalinti vargšams, kad pasimelstų už šv. Nikalojų už mokesčių palengvinimą.

Neva laidotuvių iškilmės. Šiandieną Kurijos kopyčioje Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis¹³¹ teikia klierikams šventinimų į djakonus, subdjakonus ir mažesnius

¹²⁹ Nikolajus Švernikas (1888–1970) – SSRS valstybės veikėjas, 1946–1953 m. buvo SSRS AT Prezidiumo pirmininkas.

¹³⁰ Jonas Naujokas (1872–1950) – filosofijos daktaras, prelatas, Vilkaviškio dvasinės seminarijos rektorius, vyskupijos kapitulos narys. Nuo 1940 m. – Kretkampio bažnyčios rektorius, po 1948 m. gyveno Ilguvoje.

¹³¹ Teofilijus Matulionis (1873–1962) – arkivyskupas, palaimintasis. Po įšventinimo dirbo Rusijos katalikų parapijose. Keletą kartų buvo bolševikų suimtas. 1933 m. Lietuvai apsikeitus su SSRS kalniais,

šventinimus. Po to visa seminarija skirstosi atostogų tam, kad iš beveik 400 klierikų išrinkti tik 150, kuriems bolševikai neva leidžia mokytis. Aš sapnavau sapną, kad Bazilikos koplyčioje po grindimis palaidojo numirėlį. Kad tik nebūtų seminarijos laidojimas su tais šventimais. Visko – net didelės priespaudos dabar iš bolševikų reikia tikėtis.

Kaip su duona Rusijoje? Iš Altkrai¹³² rašo E. Tėvelienė... „Mes jau sutvarkėm savo naują butą... Vaikai mokosi. Tik, Tėve mūsų maldelės antrą dalį nebenori kalbėti“. Reiškia – duonos negauna. Jei dabar, kada duona iš laukų neseniai suvežta, jos jau stinga, tai kas bus pavasarį?..

XII.12. Būdingas uolumas. Šiandieną 7 val. laikau šv. Mišias prie Sopulingosios Dievo Motinos altoriaus vieno vyro iš Šančių intencija. Šis vyras, nors iš taip toli, punktualiai atvyko 7-ai valandai. Jo aukos, skirtos Mišioms, du trečdaliu paskyriau išdalyti vargšams, kad pasimelstų į šv. Nikalojų, kad išsigelbėčiau nuo per didelių mokesčių.

XII.14. Laiškai iš tremtinių šalies. Rašo Feliksas Augutis iš Uchtos – Коми АССР¹³³. Tai buvęs Kauno kunigų sem. klierikas kun. Petruį L. rašo: Mielasis Uola, į kurią taip poilsingai įsikibo audrų suplūkta dūšėlė.

Guli mat šiandien brisius (arba gyvasis inventorius) ant skiedrų krūvos ir sapnuoja (palaiminta sapnų karalystė, vienintelė mūsų paguoda). Gaila, sapnų idėjiškumu ir skaitlingumu pasigirti negalima. Biedni jie, kaip biedna šiaurė, kaip biednas ir gyventojas. Sapnuoja Brisius tai, ką jam pakiša urzgiąs „radijušas“ ir pavargę sąnariai. Tikrai pavargę, nes vakar grįžo iš darbo jausdamas kairėj pažasty estišką, o dešinėj lietuvišką pagalbos ranką. Nebegalvojau, kad žmogus gali taip suubagėti, kad ne tik kalbi – galvoji, bet net ir sapnuoji apie tą putros lašą, į kurį jorkširas pažiūrėjęs – iškištų dantis.

Tai, tačiau gera priemonė vedžioti už nosies milijonus.

Per sapną tik girdžiu: Sa, brisiau, sa! Sunkiai kelias brisius, sunkiai. Ak, tėvyne, kaip sunku gyventi be tavęs. O, kad išauštų ir man laisvės saulelė, kad aš savo šalelę galėčiau aplankyti.

grįžo į Lietuvą. 1943 m. paskirtas Kaišiadorių vyskupu, bet 1946–1956 m. vėl kalintas, o grįžusiam iš lagerių neleista eiti vyskupo pareigų. Nuo 1962 m. – arkivyskupas.

¹³² Iš Altajaus krašto.

¹³³ P. Dogelis, matyt, nuo voko rusiškai užsirašė adresą (Коми АССР – Комijos Autonominė Sovietų Socialistinė Respublika).

Jau aprašyti už mokesčius kun. V. Mieleška, kancleris ir Karmelitų b. klebonas, kan. Sabaliauskas, neturto aktai sustatyti kunigams – Kliausiui¹³⁴, Gudui¹³⁵, Liasauskiui¹³⁶.

XII.15. Profesorius šelsta prieš tikinčiuosius studentus.

Šioje savaitėje buvo studentų ir universiteto profesorių mitingas. Kalbėtojas rusas stebėjosi studentų religingumu, kad mokytas jaunimas dar prietarams tiki. Kad taip kalbėjo rusas, tai nieko ypatingo. Bet kai išėjo iš tribūnos prof. Kupčinskas¹³⁷, tai jo kalba buvo tarsi pamišusio žmogaus kalba. Isterijos pagautas jis tiesiog drebėjo. Kaip tai, sako, studentai gali taip niekšišškai elgtis. Ar girdėta, kad 60% studentų eina į bažnyčią. Neseniai buvo kalbama, kad 80% yra praktikuojančių katalikų. Atrodo, kad studentai nepabūgs Kupčinsko juodašimtiškų grasinimų ir neliausis lankyti bažnyčios. Iš kitos pusės, bolševikai spaudžia Įgulos bažnyčią, kur daugiausia buriasi studentai, apkraudami ją fantastiškai dideliais mokesčiais – už 1945 ir 1946 m. 6 000 červonų.

XII.18. Mūsų mirusieji. Pasimirė Prienų kleb. prel. Valaitis¹³⁸. A. a. jo sielai. Užmokėjau už Baziliką ir šventorių 14 000 rb mokesčių.

XII.19. Štai prie ko eina bolševikinė Lietuva. Pakeisti Kauno m. gatvių pavadinimai bolševikų rusų pasižymėjusių žmonių vardais: Laisvės Alėja – Stalino; Savanorių pr. – Raudonosios Armijos pr.; Eimučio¹³⁹ g. – Raudonarmiečio Jacenevičiaus¹⁴⁰, Vytauto pr. – Lenino pr.; Griniaus¹⁴¹ g. – Stachanovininkų g.; Aldonos – Zojos Kosmodemjanskos¹⁴² g.;

¹³⁴ Ignotas Kliausis (1893–1964) – kunigas, 1931–1945 m. dirbo Kauno aukštesniojoje prekybos mokykloje.

¹³⁵ Jonas Gudas (1897–1984) po iššventinimo 1923 m. dirbo Kaune mokyklų kapelionu, po karo – Kauno arkivyskupijos parapijose.

¹³⁶ Juozapas Liasauskis (1861–1957) – teologijos daktaras, nuo 1925 m. Kauno kurijos viceoficiolas. Po karo gyveno Kaune kaip altaristas.

¹³⁷ Juozas Kupčinskas (1906–1971) – medicinos profesorius, dirbo Kauno valstybiniame universitete, 1947–1950 m. buvo jo rektorius.

¹³⁸ Jonas Valaitis (1911–1946) – Vilkaviškio vyskupijos kunigas, garbės kanauninkas, prelatas. 1920–1946 m. buvo Pakuonio ir Prienų klebonas.

¹³⁹ Pranas Eimutis (1897–1919) – karys savanoris, žuvęs Kaune.

¹⁴⁰ Viktoras Jacenevičius (1924–1943) – Leningrade gimęs lietuvis, mobilizuotas 1942 m. tarnavo 16-oje lietuviškojoje divizijoje, Sovietų Sąjungos didvyris.

¹⁴¹ Kazys Grinius (1866–1950) – gydytojas, varpininkas. Demokratų partijos ir Valstiečių liaudininkų sąjungos lyderis, ėjo ministro pirmininko, Lietuvos Respublikos prezidento pareigas, Seimų narys. Po valstybės perversmo dirbo Kauno savivaldybėje. Po karo gyveno JAV. Prezidentų pavardėmis (Antano Smetonos, Aleksandro Stulginskio ir Kazio Griniaus) pavadintos gatvės Kaune atsirado 1931 m.

¹⁴² Zoja Kosmodemjanskaja (1923–1941) – sovietų partizanė, SSRS didvyrė.

Bažnyčios – Liudo Giros; Stulginskio¹⁴³ – Komjaunimo g.; Kumpio¹⁴⁴ – leit. Čkalovo¹⁴⁵; Liūdesio al. – Mičiurino¹⁴⁶ g. ir kt.

Suimti vyskupai: Kaišiadorių – T. Matulionis, Telšių – Ramanauskas, prelatas Labukas¹⁴⁷.

Mūsų mirusieji. Vakar Kaune mirė Ivinskienė – dr. Ivinskio žmona¹⁴⁸.

XII.20. Stasius Dogelis jau laisvas. Vakar kažkas baladoja duris. Kas čia? Dogelis – atsakė. Tai mano Stasiaus vargų kelionės užbaiga. 1945.I.19 buvo suimtas ir laikomas Ariogaloje, paskui į Kėdainius ir į Kauno kal. VI¹⁴⁹, [iš ten] į Vorkutą. Iš ten 1946 m. į Lukiškio kalėjimą, į Kauną ir iš čia šiandieną paliuosuotas. Vargšas sugadino širdį per kalėjimus eidamas.

XII.23. Kunigų areštai. XII.18 suimtas kun. Pr. Janulaitis¹⁵⁰, Veliuonos dek. ir Betygalos klebonas. Jį kas tai matęs šiandieną vežamą per Kauną į kalėjimą. Kartu su vysk. Matulioniu ir prel. Labuku suareštuotas Žaslių dek. kan. Cijūnaitis¹⁵¹. Jis neseniai gulėjo Kauno klinikoje. Jam darė inkstų operaciją.

Kaip su Lietuva? Iš Belgijos buvo Kaune konsulato sužinota¹⁵², kad užsienis žiūri į Pabaltijį kaip į Rusų okupuotą kraštą, kad užsienis daugiau žino, negu mes apie bolševikų terorą Pabaltijo valstybėse. Šaltis laikosi jau 3 savaites – upės užšalo, sniego visai nėra.

¹⁴³ Aleksandras Stulginskis (1885–1969) – Vasario 16-osios akto signataras, Krikščionių demokratų partijos ir Ūkininkų sąjungos veikėjas, Seimų narys, Lietuvos Respublikos prezidentas. 1941–1954 m. kalėjo lageriuose (susirašinėjo su P. Dogeliu, dienoraštyje yra jo ir Onos Stulginskienės laiškų nuorašų). Grįžęs gyveno Kaune.

¹⁴⁴ Juozas Kumpis (1901–1920) – karys savanoris, aviacijos leitenantas, žuvęs kovose su lenkais.

¹⁴⁵ Valerijus Čkalovas (1904–1938) – rekordiška ilgiais skrydžiais pagarsėjęs sovietų lakūnas.

¹⁴⁶ Ivanas Mičiurinas (1855–1935) – rusų biologas ir selekcininkas.

¹⁴⁷ Juozapas Matulaitis-Labukas (1894–1979) – Kaišiadorių vyskupijos generalinis vikaras. Iki 1955 m. kalintas lageriuose. Grįžęs valdė Kaišiadorių vyskupiją, nuo 1965 m. – ir Kauno bei Vilkiškio vyskupijas, vyskupas.

¹⁴⁸ Cecilija Ivinskienė – istoriko Zenono Ivinskio pirmoji žmona, kuri, jam pasitraukiant į Vokietiją, dėl ligos liko Kaune.

¹⁴⁹ Turimas omenyje Kauno VI fortas, kuriame veikė kalėjimas.

¹⁵⁰ Pranciškus Janulaitis (1874–1952) – kunigas, knygnešys, dėl to metams buvo ištremtas į Rusiją. 1906–1946 m. ėjo Betygalos filialisto, klebono pareigas, Kauno arkivyskupijos kapitulos garbės kanauninkas. 1946 m. suimtas, mirė Vladimiro kalėjime.

¹⁵¹ Matas Cijūnaitis (1886–1955) – kanauninkas, 1925–1946 m. ėjo Žasliuose klebono pareigas. 1946–1949 m. kalintas lageriuose, po 1952 m. vėl buvo Žaslių klebonas ir altaristas.

¹⁵² Nerišli neiššifruota sakinio pradžia. Tikriausiai turimas omenyje Belgijos vyriausybės oficialus pranešimas dėl Lietuvos aneksijos nepripažinimo.

Suareštuotas Jonas Milčius. Jis prieš keletą dienų buvo išvykęs į Knebonius šio to nusipirkti, ir jį sribukai suareštavo. Veter. akad. docentas Šniukšta su p. Milčiene Onute išvyko Milčiaus išvaduoti.

Tremtinių laiškai. Jau trečią kartą gaunu kartu vieną dieną du laiškus – A. Stulginskio ir jo žmonos. Nors jie gyvena atstumu vienas nuo kito gal apie 500–1000 kilometrų. Toks supuolimas. Ilgai Stulginskis man nerašė. Dabar rašo jis ir paduoda naują savo adresą.

Rašo ir apie politiką taip: labai man gaila Tėvelio ir Motinėlių, kad jų sveikata taip pašlijo. Bet aš vis dar nenustuju vilties, gal Dievas duos, jų sveikatėlė ir pasitaisys. Žinoma, tokiais atvejais žmogus labai linkęs yra iliuzijoms. Pagaliau juk visur Dievo valia. Esu pakol kas pusėtinai sveikas. Pas mus jau stipri žiema – 30°.

P-nia Stulginskienė rašo: ...prašau Visagalį suteikti Jums sveikatos ir stiprybės ir leisti mums pasimatyti dar šiame gyvenime... Sveikata vidutinė. Gyvenimas labai pasunkėjo. Su baime žiūriu į ateitį. Žiema kol kas stebėtinai šilta, tat ir maisto mažiau reikia.

XII.25. Darbininkai reikalauja švęsti Kalėdų šventę. Jau prieš kelias dienas darbininkai, norėdami švęsti Kalėdas, dirbo viršvalandžius. Įmonių vadovybė tačiau pareiškė griežtai vykdysianti reikalavimą Kalėdose dirbti. Prasidėjo didelis darbininkų nepasitenkinimas. Pagaliau Maskva pasakė savo žodį leisdama darbininkams švęsti. Taigi šį kartą darbininkai laimėjo.

Baimė dėl Bazilikos uždarymo. Iš bolševikų partijos šaltinių sklinda žinios, kad Kaune būsiančios uždarytos Įgulos b[ažnyčia] ir Bazilika. Viena iš jų būsianti paversta muziejumi. Bazilika iš rinkliavos po Arkivyskupiją mokesčius už 1946 m. sumokėjo. Bet bolševikai to gali nepaisyti ir Baziliką paversti muziejumi. Tikintieji susijaudinę.

Jonas Milčius jau laisvas. Jį, patardę Girkalnyje, paleido. Jonas dar reikalavo iš viršininko enkavedistų atlyginimo už nuostolius, per suareštavimą padarytus. Tačiau viršininkas į tokį reikalavimą nutylėjęs.

XII.26. Kunigų seminarijos profesoriai pas enkagebistus. Vakar Bazilikoje atlaikęs iškilmingą sumą prof. kun. Kuzmickas¹⁵³ – jis ir prorektoriumi [...] yra, – kai tik sugrįžo į savo butą, pavalgęs pusryčius buvo išreikalautas kartu su prof. kun. Šlapkauskas¹⁵⁴ nuvykti į enkagebistų būstinę. Ten juos išlaikė iki 7 val. nak[ties]. Kas

¹⁵³ Petras Kuzmickas (1910–2012) – Panevėžio vyskupijos kunigas, 1946–1947 m. sausio mėn. dėstė Kauno dvasinėje seminarijoje, buvo jos prefektas. 1947–1953 m. kalintas lageriuose. Grįžęs dirbo Panevėžio vyskupijos parapijose.

¹⁵⁴ Aloyzas Šlapkauskas (1917–1964) 1944–1952 m. buvo Kauno dvasinės seminarijos dėstytojas ir prefektas. 1952–1956 m. kalėjo lageriuose. Grįžęs dirbo Ažuolų Būdoje, Kybartuose.

kalbėta, šie profesoriai nesisako. Liepė jiems pasirašyti – ir pasirašė, kad niekam nieko nepasakos. Toks elgesys vadinamas yra demokratine „laisve“.

Pirmojo kankinio dėl Kristaus diena bei šv. jaunikaičio Stepono diena. Bazilikoje atlaidai. Žmonių buvo palyginus su kitomis šventomis dienomis daug. Džiugu, kad žmonių tikėjimas laikosi.

XII.29. Bolševikai terorizuoja kunigus. Vakar suareštuotas Arkivyskupijos kurijos kancleris kun. V. Mieleška, padarius pas jį namuose ir Kurijoje kratą. Seminarijos vicerektoriui kun. ir prof. Šlapkauskui įsakyta per 24 val. iš Kauno išsikraustyti. Tėvai Marijonai jau išvaryti iš savo namų. Ir bažnyčiai gresia pavojus būti uždarytai dėl čia pat apsigyvenusių enkagebistų¹⁵⁵. Suimti kunigai: Vosyliškio klebonas, 77 m. amž. kun. Mockus¹⁵⁶, kun. Matiukas¹⁵⁷. Grįžo iš Vorkutos kun. Gudanavičius¹⁵⁸. Tai dėka Vorkutos administracijos. Kun. Bugenis M.¹⁵⁹ irgi pavojuje. Pas vysk. Matulionį atrasta fotografija su vyskupo Matulionio, generolo Glavackio¹⁶⁰ ir kun. M. Bugenio atvaizdais – tai Švenč. Sakr. adoracijos Benediktinių b[აžnyčioje] komitetas. Ir vedu su kun. Lažinsku (kun. P. Dogelis) rengiamės būti bolševikų aplankytais.

Suareštuotas marijonas broliukas. Kalba, kad ir Ukmergėje areštuoti tėvai marijonai. Tėvas Aleksa¹⁶¹ slapstosi.

XII.30. Vaišėse su grįžusiais iš bolševikų kalėjimų. Grįžo mano Stasius Dogelis iš Vorkutos per Rusijos kalėjimus, Lukiškio ir pagaliau iš Kauno kalėjimo išleistas. Netikėtai pas mane atsilankė p. Urmonienė¹⁶² su savo mylimu sūneliu Juozu–Algiuku. Pirmieji pasisveikinimo žodžiai iš p. Urmonienės lūpų buvo šie: „Štai atvedžiau savo sūnelį, paleistą iš kalėjimo, parodyti, kaip atrodo.“ Aš jį apsikabinau ir stipriai pabučiavau. Tai 15 metų berniukas, 4 kl. gimn. mokinys. Bolševikų suareštuotas kaip įtartas

¹⁵⁵ Turima omenyje marijonų Šv. Gertrūdos bažnytelė Kaune ir šalia esantis jų vienuolynas.

¹⁵⁶ Vincentas Mockus (1869–1947) 1931–1946 m. buvo Vosyliškio parapijos klebonas, ten suimtas netrukus mirė Vilniaus kalėjime.

¹⁵⁷ Lionginas Norbertas Matiukas (1913–?) – Kauno arkivyskupijos kunigas.

¹⁵⁸ Gustavas Gudanavičius (1911–1991) 1945 m. Naujojoje Žagarėje buvo suimtas, bet, nesudarius bylos, 1946 m. grįžo į Lietuvą. Vėliau kovojo už tikinčiųjų teises, buvo Helsinkio grupės narys.

¹⁵⁹ Mykolas Bugenis (1888–1980) – Mogiliavo arkivyskupijos kunigas. 1933 m. grįžo į Lietuvą pasikeitus su SSRS politiniais kaliniais. Dirbo prie Kauno katedros, vėliau Kaišiadorių ir Panevėžio vyskupijose.

¹⁶⁰ Vincas Grigaliūnas-Glovackis (1885–1964) – generolas, dirbo Generaliniame štabe, Krašto apsaugos ministerijoje, 1934 m. išėjęs į atsargą vertėsi advokato praktika. Nuo 1944 m. gyveno Vokietijoje, Kolumbijoje.

¹⁶¹ Jonas Aleksa (1894–1977) – marijonų kongregacijos kunigas, 1940–1945 m. dirbęs Kauno šv. Gertrūdos bažnyčioje, vėliau dėstė Kauno dvasinėje seminarijoje, po 1948 m. dirbo Vilkaviškio vyskupijos parapijose.

¹⁶² Urmonienė – mokytoja, ištremto ekonomisto Juozo Urmono žmona.

palaikąs ryšius su žaliukais ir pasodintas į Šiaulių kalėjimą. Laikiniai buvo išvežtas į Vilnių – Lukiškių kalėjimą, pagaliau į Kalnaberžio [Kalnaberžės] pataisos namus. Čia išbuvo vos 11 dienų. Viso Algiukas gyveno bolševikų nelaisvėje pusantrų metų. Paprasčiau arbatėlės su užkandžiais. Joje dalyvavo p. Urmonienė su savo Algiuku, Elena ir Stasius Dogeliai ir aš. Urmoniukas atrodo energingas, gyvas ir politiniai subrendęs, karštas lietuvis patriotas. Kalėjime badavęs, kad greičiau jį paleistų. Nepilnamečių grupei kalėjime lietuvis politrukas bandė aiškinti bolševikišką mokslą, bet berniukai šypsojosi, kumšėjo vienas kitam, taip kalbėtojas ir apleido juos nieko nepešęs. Algiukas sako, kad kas patenka kalėjimą, tai iš ten išeina geresnis patriotas.

XII.31. Kaimiečių kalbos. Sulaukiau iš tėviškėlės brolienės Petronėlės¹⁶³. Guodėsi, skundėsi kaimo gyvenimu po bolševikais. Sako, žmonės taip sugedę – vieni kitus skundžia, vieni kitiems pavydi, vieni iš kitų vagia, kad atrodo, jog jie yra nekrikštyti. Jus reiktų iš naujo krikštyti. Bendrai kaimas smerkia Ameriką ir Angliją, kad bolševikams duoda įsigalėti ir kitas tautas pavergti. Kaimiečiai jau nebetiki Lietuvos išvadavimu.

1947 metai

I.1. Lig šiol sniego visai nebuvo. Šalo vis sausai. Šiąnakt nemiegojau – girti visą naktį dainavo ir triukšmavo. Senoviškų lietuviškų dainų nesigirdėjo. Dainavo turbūt jau bolševikiškas dainas.

Tardomi vyskupas Paltarokas ir prel. Jokūbauskis. Antrą Kalėdų dieną 3 val. enkagebistai tardė Kauno Ark. valdytoją prel. Jokūbauskį. Kaltina šiaip. Vyskupai esą kalti, kad žmonės prieš mus nusistatę. Prelatas reikalavo paleisti kun. Mielešką, nes jis vienas nepajėgia Ark[ivyskupijos] valdyti. Panevėžio vysk. K. Paltarokas buvęs tardomas net 7 valandas.

1947.I.4. Šalčio 17° C. Ir vėl mokesčiai. Gavau pranešimą, reikalaujantį sumokėti nuo mano pajamų už 1945 m. 18 558 rb. Dar žada atsiųsti pareikalavimą sumokėti mokesčius ir už 1944 m. Tai jau gyvenimo galas. Iš kur tiek pinigų gauti? Nesumokėsi, tai baus kalėjimu.

I.6. Dingo kun. Liukas¹⁶⁴. Kurijos notaras kun. Liukas dingo – ar jis suareštuotas, ar pabėgęs – nežinia. Prel. Jokūbauskis – Arkivyskupijos valdytojas – tuo

¹⁶³ Petronėlė Dogelienė – dienoraščio autoriaus brolio Juozo žmona.

¹⁶⁴ Rapolas Liukas (1913–1988) nuo 1944 m. buvo Kauno Įgulos bažnyčios vikaras ir kurijos notaras. Vėliau dirbo kitose Kauno arkivyskupijos parapijose, nebuvo represuotas.

būdu netekęs kanclerio kun. Mieleškos ir notaro kun. Liuko, liko pats vienas su kun. P. Veblaičiu¹⁶⁵.

I.7. Šis tas pažymėtina. Mano prietelio dr. J. Leimono yra šiai dienai „Dienos perlai“ knygelėje sustatytas apmąstymas apie žemiškų gėrybių vertę. Mąščiau apie tas gėrybes ir apie Leimonų šeimą: kur jie, ar turi duonos ir ką veikia, ir ar pasimatysime kada nors su jais. Ant mano durų dar yra jų vaikų ūgio išmieros.

Gavom betetermininį pasą. Numečiau nuo pečių naštą kas 6 mėn. persiregistruoti.

Sapnas. Pr. Dubinskytė sapnavo, kad aš šv. Jono karkliuku (tuos vaistus dabar geriu nuo dusulio) variau iš Bazilikos rusus visaip juos išpravardžiuodamas.

Baigėsi mokytojų konferencija. Visos konferencijos darbas beveik išimtinai buvo persunktas agitacijai prieš tikėjimą. Mokytojai įpareigojami tą akciją prieš tikėjimą varyti mokyklose, kad vaikai neitų į bažnyčią, religiją nepraktikuotų ir t. t. Tikintieji mokytojai, o jų yra didelė dauguma, šlykštėjasi tokia konferencijos kryptimi. Dabar jiems uždavinys, kaip nuo tokios, prieš savo įsitikinimus agitacijos išsisukti. Greitai gali gauti vardą sabotuotojo, kontrrevoliucionierio, fašisto ir t. t., ir būti areštuotas ar Sibiran, ar lagerin išgrūstas.

XII.9. Bolševikai neduoda ramybės beveik šimtamečiui seneliui Vilkaviškio vyskupui Karosui¹⁶⁶. Kai tardė prel. Jokūbauskį, vyskupą Paltaroką, bolševikai neaplenkė nei vyskupo Karoso. Atvykę į Marijampolę, užėjo pas vyskupą enkagebistai ir statė vyskupui savo reikalavimus, kad išleistų raštą, kaip kad savo laiku buvo išleidę prel. Jokūbauskis, arkiv. Reinys¹⁶⁷. Vyskupas atsakė „ne“. Kai bolševikai primygtinai to reikalavo, vyskupas vis atsakydavo „ne“. Ir tą žodį kartodamas atsikėlė nuo kėdės, įėjo į savo kambarį ir užsidarė. Bolševikai grasino vyskupui.

Šaltis vis laikosi. Šiandieną 18° C. Šąla be sniego.

I.10. Amerikiečių laišakai apie netikusį žentą ir parkas. Gaunami yra iš Amerikos laišakai politinio turinio, kursai yra užmaskuotas įvairiais būdais. Tarp kitko štai koks politinio laiško turinys. Rašo: žinome, kad jus užpuolė parkos. Jus gydyti žiemą sunku, reikia laukti pavasario. Tuokart atsiųsime vaistų ir pagydysime. Arba vėl – skundžiatės dėl blogo žento. Laiškais jo nepamokysi. Atvažiuosime pavasarį mes patys ir jį pamokysime arba visai lauk išvargsime.

¹⁶⁵ Petras Veblaitis (1895–1972) – kunigas, istorikas. 1921–1958 m. dirbo Žemaičių, vėliau Kauno arkivyskupijos kurijoje, buvo jos archyvaras, notaras.

¹⁶⁶ Antanas Karosas (1856–1947) 1907 m. buvo konsekruotas vyskupu. Seinų, vėliau Vilkaviškio vyskupijos ordinaras.

¹⁶⁷ Turimi omenyje Kauno ir Vilniaus arkivyskupijų vadovų raginimai partizanams atsisakyti ginkluotos kovos, 1945 m. vasarą išgauti panašiu spaudimu.

I.13. Amerikiečių laišakai. Ar tikrai tokių laiškų iš Amerikos yra, sunku pasakyti, – pats jų nemačiau, tik apie juos girdėjau. Tai vis bolševikų adresu kalbama.

I.16. Po velnių! Ar už badą aš dirbsiu! Vaizdas rinkoje. Girtutėlis vyras, kokių 25 m. amž[iaus], keikia bolševikus susiriesdamas. Kad aš jiems dirbčiau! Ir už ką? Ar už badą. Kad jie nesulauktų. Priėjęs prie telegrafo stulpo apsikabino jį ir kumščiu muša: alio, alio – reiškia nori telefonuoti. Paskui vėl keikia bolševikus – viena ranka mostelėjęs sušvilpia: žaliukai! Antra ranka mostelėjęs vėl surinka švilpaudamas: žaliūkai! Žmonės rinkoje vieni juokiasi, kiti būgštuoja bijodami – kai policija išgirs jį keikiantį, tai suareštuos. Ką žmogus mano širdyje, tai girtas pasisako.

I.17. Jaudinantys iš Sibiro laišakai. Rašo Latvys Povilas¹⁶⁸ – Коми АССР. Kalėdoms aš jam ir visiems lietuviams, su juo gyvenantiems, išsiunčiau plotkelę, rūtų ir V[aikelio] Jėzaus gimimo šventės sveikinimą. Štai ką jis dėl tos dovanėlės rašo:

Mes, lietuviai, širdingai dėkojame Lietuvos padangei už suteiktą tokią brangią dovaną, kuri mums primena šiandien Jėzaus Kristaus gimimo dieną. Mes visi pasiilgę taip labai savo motinos bažnyčios ir savo krikščioniškų apeigų, bet nieko nepadarysi, jei mums Dievas skyrė tokią nelaimę, kai tam paukšteliai išdraskė lizdelį ir išmėtė visus vaikelius. Taip atsitiko šiandieną ir su manim. Aš, rodos, nė vieno paukštelio lizdo neišdraskiau ir mano vaikai neišdraskė. Kodėl man Dievas davė tokią nelaimę? Nejaugi čia man mirtis ir tos šiaurės šalta žiema apsikloti? Ne vienas lietuvis jau čia užmerkė akis ir paliko šiaurėj amžinoj. Bet mes dar nenustojame vilties. Galvojam grįžti į savo tėvynę Lietuvą ir pasimatyti su Jumis. 24/XII.46 Siunčiame sveikinimus.

Šiam liūdnam laiškui atitinka ir šios dienos kunigų poteriai – penktad. pirmai valandai: Dieve, Dieve mano, pažvelk į mane, dėl ko mane apleidai? Mano Dieve, šaukiaus tavęs dieną – ir neišklausei.

Mano asmeniškąs džiaugsmas. Daug turėjau Bazilikoje išpažinčių gražių vyrų. Vienas buvo jūrininkas iš Juodosios jūros laivyno – atostogų grįžęs pas tėvus. Labai tikintis vaikinąs.

1947.I.20. Tremtinio kun. Prospero Bubnio laiškas. Abez.¹⁶⁹ 1946.XII.30. Didžiai gerbiamas Prieteli, šiandien gavau antrąjį Jūsų laišką, rašytą XI.24. Pirmąjį, nors vėliau rašytą, su Kalėdų sveikinimais ir plotkele, gavau dar prieš Kūčias, tik niekaip negalėjau

¹⁶⁸ Povilas Latvys – P. Dogelio giminaitis.

¹⁶⁹ Turimas omenyje Abezės lageris Komijos šiaurėje.

atspėti, kas siunčia (mat aš pasirašiau tik Paulius – reiškia Dogelis). Savo kurso draugų tokiu vardu neturiu, gi iš abiejų laiškų atsispindi gyva jaunatviška ir energinga dvasia. Pagaliau niekaip nebūčiau patikėjęs, kad aš „minimus inter fratres“¹⁷⁰ būčiau nusipelnęs žymių veteranų dėmesio, tačiau dabar, jei neklustu, reikia sutikti su faktu, už kurį esu Jums labai dėkingas.

Aš pats kol kas, ačiū Dievui, laikausi labai gerai. Jei kurią dieną netikėtai vėl pasimatysime, niekas nepatikėtų, kad man teko būti sniegu tėvynėje. Kaip bus toliau, dar nežinau, dabar kol kas krapštausi sau po sniegus, po anglis ir tiek...

Praėjo ir didžiosios mūsų šventės. Dėl jų pasisekimo taip pat nėra ko dejuoti. Tikrai, nuotaikos, jautumo ir šilumos mums galėtų pavydėti ne vienas savo namuose šventęs šias iškilmes žmogus. Ir toli būdami, nesijautėm vieniši ir atskirti: nes be mūsų pačių, vienoje vietoje esančių apie 15 lietuvių, jautėme ištiestą ranką daugelio tėvynėje likusių brolių, o tarp jų ir [...]

Nors apie save kalbėti ir išvengti klaidos yra sunku, tačiau kiek galima stengdamasis objektyviai spręsti, galiu pasakyti, kad visi mes čia esantieji savo kraštui gėdos nepadarėme. Ir pati mūsų vyresnybė tai pripažįsta ir teigiamai vertina. Lietuviai yra darbštūs, sąžiningi ir drausmingi, o kas svarbiausia, nesileidžia į avantiūras, bet lieka ištikimi savo namuose paliktoms šeimoms ir tikisi į jas sugrįžti. Šiuo atžvilgiu mūsų viltys yra be galo didelės, o kantrybės ir ištvermės Dievulis duoda. Daug dar galima būtų parašyti apie mūsų gamtą ir orą, tačiau tikiuosi, kad tai ne paskutinis laiškas, tad ir baigsiu. Tik norėčiau priminti, kad jei vėl rašysit laišką, tai adresą užrašykite ir atgal, nes dabartinėse mano aplinkybėse laišakai be tokio adreso turi būti gražinami atgal arba neperduodami.

Jums nuoširdžiausių linkėjimų! Sudie, Jūsų Prosperas.

I.25. Rinkimų įkarštyje. Rinkimų į šalies valdymo aukščiausią organą diena skirta II.9. Pagal bolševikų rinkimų sistemą niekas negali savo kandidatų į rinkimus pastatyti ir niekas negali būti išrinktas, kaip tik bolševikas. Dėl pagražinimo, kad padoriau atrodytų, yra dėl formos ir bepartiniai, sudarę su komunistais bloką. Esant tokiai santvarkai, tuščias yra darbas agitacija priešrinkiminė. Tada yra prasmės agituoti, kada yra rinkimuose konkurencija. Čia – pas bolševikus – konkurencijai vietos nėra. Partija parenka į rinkimus tinkamus kandidatus ir visi turi už juos balsuoti. Balsuoti privalo visi. Nebalsavimas reikštų valdžios sabotavimas – nusikaltimas. Susirinkimų susirinkimai daromi nuolatos jau prieš 2–3 mėnesius. Aiškinama, kad

¹⁷⁰ „mažiausias tarp brolių“ (lot.).

pas bolševikus esą demokratiškiausi rinkimai. Vakar Valst. teatre buvo mitingas priešrinkiminis. Kalbėjo kandidatas į valdžią Gedvilas. Kalbėjo pusantrus val. Kalbai pabaigus klausia net 4 kartus kartodamas: gal kam neaišku, gal kas nori duoti paklausimą. Iš publikos, kaip susitarę, niekas nei žodžio. Tada Gedvilas reikšmingai, nežinia ką tai reiškiančiai pasakė: daug ką galima būtų paklausti, bet gal nepatogu. Vis tik dėl formos vienas kitas paklausimas buvo.

Agitatoriai išgašdino prel. Naujoką. Kretkampis. Prel. jau atsigulė nakčiai ilsėtis. Beldžiasi – įleidžia. Įeina 5 ginkluoti vyrai – tai iš Lekėčių vyriausybė. Prelatas nusigando: gal suimti ar kratą daryti atvyko. Klausia pagaliau atvykėliai – ar balsuosi? Kaipgi nebalsuoti – balsuosiu, – atsakė prelatas. Ir išspūdino sau agitatoriai, iš kur atvyko.

Kas tai yra sudėtinis rusų žodis „Zamkom – pomorde“ – tai reiškia „zamiestitiel komisara po morskim dielam“¹⁷¹.

I.26. Dar prie rinkimų. Šiandieną į mano butą atsilankė net dveji agitatoriai tikrindami gyventojus ryšium su rinkimais. Keista. Jie turi lapą ir jame užrašytos mano buto [gyventojų] kelios pavardės. Pirmoje partijoje buvo du vyrai, prastais darbo rūbais, nors tai buvo sekmadienis, apsirengę. Antroje partijoje buvo vienas, vyr. leitenantas enkagebistas. Irgi turi lapą – ir jame iš mūsų buto ne visi gyventojai, bet tik keli asmenys užrašyti. Jis tikrino: ar jie čia gyvena, kada gimė.

I.27 d. atėjo į mūsų butą moteriškė – mokytoja. Jinai pasakė, kokiuo reikalu čia ateina – tikrinti gyventojus. Mat įsakyta mokyklą paleisti ir eiti per butus tikrinant. Beje, leitenantas įsakė 5 val. eiti į mitingą rinkimų reikalui.

Vaišės. Vaišinau Bazilikos namų valdytoją Stasį Mackevičių. Reikalingas žmogus, reikia su juo geruoju gyventi – tai ir pavaišinti. Jis esąs partinis, bet tikintis. Tam paliudyti jis ilgai kuitėsi po kelnų pasamonus ir išėmęs parodė Dievo Motinos ir Kūdikėlio medalikėlį. Sako – aš jau septinti metai, kaip tą medalikėlį nešioju. Jis mane gynė kare – grįžau gyvas ir sveikas. Ir dabar aš jį nešioju.

I.27. Svečias nebuvelis. – Tai prel. Laukaitis¹⁷² iš Seirijų. Jį kviečia valdžia į Vilnių kaipo Vilkaviškio vyskupijos atstovą. Prelatas užsuko ir pas mane. Spėlioja, kad gal bažnytinių komitetų steigimo (dvydcatki) klausimu.

Šaltis laikosi. Šiandieną 22° C.

¹⁷¹ Pareigybės – jūrinių reikalų komisaro pavaduotojas – santrumpa, išvertus skambanti kaip „spyna per snukį“ (rus.).

¹⁷² Juozas Laukaitis (1873–1952) dirbo Seinų (vėliau Vilkaviškio) vyskupijos kurijoje, parapijose, dėstė dvasinėje seminarijoje, prelatas. Buvo Rusijos IV Valstybės dūmos, Lietuvos IV Seimo atstovas. 1947 m. suimtas Seirijuose, mirė kalėjime.

II.1. Šalčio 18–20° C. Ir vėl areštai klierikų. Enkavedistai įsibrovė į kunigų seminariją ir vėl septynis klierikus areštavo. Paskui 6 paleido. Sunku bus seminariją išlaikyti. Klierikai įbauginti areštais, pasiryžę yra sprukti, kur kojos neša.

Mano jubiliejaus išvakarėse. Rytoj II.2 sukanka man 70 m. amžiaus. Jaučiuosi pusėtinai. Gal rytojaus sulauksiu. Bet tokiais neramiais laikais žmogus negarantuotas rytdienos sulaukti.

Kun. P. Lažinskas baimėje. Jis gavo žinią, kad pas bolševikus yra pažymėtas kaip turintis „nusikaltimų“. Tarėsi su manim, kas daryti. Kun. P. nusistatė Dievo valiai atsiduoti – būti savo vietoje.

1947.II.2. Man – kun. Pauliui Dogeliui 70 metų. Dėkoju Aukščiausiam už pragyventą laiką. Savo jubiliejų švenčiu bolševikmetyje. Pirmosios sveikintojos buvo keleta zitiečių. Vakare atėjo pasveikinti T. Šniukšta su žmona ir prof. prel. dr. P. Kuraitis. Nuotaika kaip tokiam liūdnam laikui, kada Lietuva paskendusi ašarose ir kraujuose, tai dar nebloga. Prie blogų naujienų jau esame pripratę. Gerų naujienų išgirsti jau ir nesitikime.

II.3. Mirė a. a. Kauno Ark[ivyskupijos] Valdytojas – prel. St. Jokūbauskis. Mirė naktį iš 2 į 3 d. Dabar Arkivyskupijos kurioj tik vienas žmogus – kun. P. Veblaitis. Pagal Ark. Metr. J. Skvirecko parėdymą ir a. a. prel. Jokūbauskio iš XII.29 1945 m. raštą man tenka būti, kan. P. Dogeliui, valdytoju. Bet aš esu ligonis ir tas pareigas eiti negaliu. Todėl šiandieną, jau pasirašęs keletą kurijos atsiųstų dispensų, parašiau kapitulai atsistatydinimo raštą.

Treminių laiškai. Rašo Stasys Šablevičius – Коми АССР – savo žmonai Bronėi. Kur gyvena – zemliankos didumas 5 x 3 – gyvena 6 žmonės. Šalia zemlianka 4 arkliai. „Aš manau ir tikiu, kad šie metai turi būti man ir kitiems laisvės metai, todėl turėdami kantrybės gal iki vasaros vidurio pasimatysime... Kiek aplinkybės leidžia stengiuos melstis, kad Dievas neapleistų ir globotų mane ir Jus visus...“

II.4. Visgi valdžiau Kauno Arkivyskupiją. Mirus Ark. Valdytojui prel. Jokūbauskiui, II.3 d. pagal JE Metrop. Skvirecko skyrimą automatiškai valdymas Ark[ivyskupijos] perėjo man – kan. P. Dogeliui. Taigi ir valdžiau visą II.3 d., pasirašiau kelis raštus.

Dėl nesveikatos tų pareigų negalėdamas eiti, naudodamasis skyrimo teise, paskyriau pirmuoju valdytoju kan. J. Stankevičių¹⁷³, antruoju – kan. A. Sabaliauską. Esančių Kaune kapitullos narių pritarimas skyrimui gautas. Asmeniškai džiaugiuos,

¹⁷³ Juozas Stankevičius (1903–1974) – gimnazijų kapelionas, garbės kanauninkas, 1944–1965 m. dėstė Kauno dvasinėje seminarijoje. Sovietų valdžiai sujungus Lietuvos vyskupijas, nuo 1947 m. buvo Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos, nuo 1949 m. – ir Kaišiadorių vyskupijos valdytojas. Nuo 1965 m. buvo Kauno Prisikėlimo bažnyčios altaristas.

kad [...] ir kad dėl to galėjau nusikratyti kaip dabartiniais bolševikmečio laikais sunkios valdymo naštos. Vis tai iš Gerojo Dievo malonės įvyko. Bent ramiai galėsiu mirti, nes ir mano sveikata taip pašlijusi, kad dėl širdies ydos netikėta mirtis gali greit išitikti.

II.5. Paskutinės a. a. prel. St. Jokūbauskio gyvenimo valandos. Prel. Jokūbauskis, kad ir negaluodamas, dalyvauja Bazilikoje grabnyčių atlaiduose, žvakių pašventinime. Prieš pamaldas Bazilikos kapitulos koplyčioje išklauso mano išpažinties. Pabučiavo mane kelis kartus sveikindamas mane su 70 m. amž. sukaktimi. Klausiu: prelate, kas gero girdis? Sako – ant manęs yra įniršę enkagėbistai, kam aš neskiriu Kurijon kunigo vieton areštuoto kun. Mieleškos. Jo akių žvilgsnis buvo ne toks, kaip visada, ramus, gyvas – akys lyg stiklinės ir judrios. Kūno judesiai pasižymėjo judrumu. Iš Bazilikos po žvakių pašventinimo prelatas nuėjo į Šv. Trejybės bažnyčią – į Šv. Jono Bosko atlaidus. Čia laikė iškilmingą, klierikams asistuojant, sumą. Daug kas pastebėjo didelį skirtumą prelato veide ir judesiuose. Kiti jau pranašavo neilgą prel. gyvenimą. Vakare prelatas aplankė Kurijos tarnautojus. Atsisveikindamas su jais, tarp kitko yra taip išsireiškęs: reikia ruoštis prie mirties. Jei rytoj dar laikysiu šv. Mišias, tai būsiu atlikęs per visą savo amžių 15 000 šv. Mišių. Naktį mirė.

II.6. A. a. prel. Jokūbauskio laidotuvės. Palaidotas Bazilikos šventoriuje šalia kan. Bylos¹⁷⁴ prie 15–20° C šalčio, dalyvaujant Vilniaus ark. Reiniui – jis ir laidojo, Panevėžio vyskupui K. Paltarokui – jis laikė iškilmingąsias Mišias, vyskupijų atstovams – Telšių Prijalgauskui¹⁷⁵, Kaišiadorių prel. Sužiedėliui, Vilkaviškio prel. Grigaičiui¹⁷⁶. Paskutinį žodį tarė Kauno Arkivyskupijos valdytojas kan. Stankevičius.

Esamomis žiniomis bolševikų valdžia nori, kad Baltgudijos bažnyčios priklausytų nuo Vilniaus arkiv. Reinio. Tačiau ark. R. su tuo nesutinka. Prelatas Laukaitis iš Vilkaviškio vyskupijos buvo pakviestas į Vilnių. Čia Gailevičius, kaip jį vadina, „vyriausias kunigas“, tris valandas išlaikė, jokių svarbių klausimų neiškeldamas. Su valdžios reikalaujamais bažnyčių komitetais vyskupijų ordinarai nesutinka. Kad komitetai būtų prie bažnyčių, dėl to dabar ypatingai spaudžiami kunigai.

Šalčio naktį virš 20° C, dieną – 15° C.

¹⁷⁴ Juozapas Byla (1871–1944) – kanauninkas, ilgametis Žemaičių vyskupijos, vėliau Kauno arkivyskupijos katedros vikaras. Dėstė giedojimą Kauno dvasinėje seminarijoje.

¹⁷⁵ Kazimieras Prialgauskas (1901–1988) – kanonų teisės daktaras, Telšių dvasinės seminarijos profesorius, 1946–1950 m. buvo Telšių vyskupijos kancleris. 1950–1954 m. kalintas lageriuose, grįžęs gyveno Palangoje kaip altaristas.

¹⁷⁶ Aleksandras Grigaitis (1877–1955) – Seinų, vėliau Vilkaviškio vyskupijos kunigas, prelatas, apaštalinis protonotaras, 1926–1955 m. buvo Aukštosios Panemunės parapijos klebonas.

Vilniuje bolševikai uždraudė gyvenantiems mokiniams bendrabučiuose iki 13 val. iš namų išeiti sekmadieniuose ir šventadieniuose. Taip padaryta, kad jaunimas negalėtų lankyti bažnyčių. Tada arkivyskupas Reinys leido kai kuriose bažnyčiose laikyti šventadieniais Mišias 5, 6 val. nak.

II.8. Rinkimų išvakarėse. Gatvėse nuplėšytos rinkimų reklamos. Viena gimnazistė plėšiant suimta ir tuoj nuteista 5 metams kalėti. Aš rengiuosi sirgti. Rytoj, II.9, rinkimų diena. Sekmadienį man pripuola po sumai pasakyti Bazilikoje pamokslą. Kun. Petras Lažinskas mane pavaduos.

II.9. Pasibaigė komedija. Sergu. Mišias atlaikęs guliau. Bet mano balsas nežus. Ateina trys rusai su urna ir kandidato į deputatus kortele. Užrašytas Gedvilas. Sako – reikia mesti kortelę į urną. Gerai. Įmečiau – vyrai atsisveikino. Priešrinkiminė kampanijoj Kretkampy bolševikai nusivežė prel. Naujoką į artimiausią mitingą ir įsakė prakalbą pasakyti. Prelatas atsiprašė, kad nesąs pasiruošęs, – kalbėjo, kad jis meldžiasi už tuos kandidatus, ir dar kažką labai diplomatiškai pakalbėjo. Šalčio 27° C. Prelatas Naujokas iškilmingai – automobiliu – nuvežtas į susirinkimą, pagerbęs valdžią, pasakęs prakalbą – turėjo nuostolių: rusai pavogė paskutinius tris prelato šeimininkės Marcelės užaugintus kalakutus.

Dar prie rinkimų II.9 d. Zagariškiuose [Žagariškėse] šalia Kauno žmonės bijojo eiti balsuoti ir nėjo. Tada du rusai ir du žydai su urna ir su automatais vaikščiojo po namus ir liepdami balsuoti – mesti kandidato kortelę.

II.10–15 sergu bronchų uždegimu. Šiandieną II.9 – karštis krito. Lauke šalčiai laiko suspaudę platųjį pasaulį. Netikėtai šalčiai užklupo Angliją – jūros kelių transportai sustojo. Bedarbė kyla, kartu kyla krašte ir nepasitenkinimas. Lietuvoje dėl šalčių kenčia varguomenė pabrangus kurui.

II.16 d. Sekmadienis. Nepriklausomybės minėjimas viešpataujant bolševikams neįmanomas. Tačiau jau [...] tautinė dvasia neužgesusi. Moksleivija, kuri visados minėdavo bene 100-tinę dieną iki egzaminų, kaip tik buvo sumanusi II.16 – sekmadienį ir padaryti savo iškilmes. Tačiau bolševikai tą minėjimą atkėlė anksčiau, o sekmadienį neleido daryti jokių minėjimų. Mokytojų seminarija [...] prašė savo buv. kapelioną II.16 d. atlaikyti votyvą. Minėjimas buvo atkeltas net į penktadienį, II.14 d. Būtų buvę patogiau, jau jeigu ne sekmad., tai šeštadienį, kaip paprastai kad vakaruškos būdavo. Bet bolševikai, iš tolo bijodami, kad nebūtų šioks toks ryšys su 16 d., mokinių šventę atkėlė net į penktadienį.

Laiškas Eduardos Atlosevičiūtės – tremtinės iš Tolimųjų Rytų. Rašytas tėvui Ant. Atlosevičiui 1947.I.9 d. – gautas 1947.II.13 d. Rašo: brangus Tėveli, sveikinu Tave su praėjusiomis Kalėdų ir Naujųjų metų šventėmis, prašydama Aukščiausiąjį palaimos

Tavo gyvenime. Iš Vilniaus išvažiuoju spalio 16-tą, o į čia atvykome XII.4. Važiuoju pro Velykiję Luki, Kalininą, Maskvą, pro Uralą, pro Sibirą, Omską, Irkutską, Krasnojarską, Chabarov[sk]ą. Dabar randamės Tolimuose Rytuose, ant Japonų jūros kranto, netoli Vladivostoko. Iš čia mus veš dar toliau, čia tik skirstymo punktas. Veš į Kolymą aukso kasti. Ten, sako, nelabai blogai, tik šalčiai net iki 80 laipsnių. O kur randamės dabar, klimatas labai keistas: vieną dieną šilta, kaip gegužės mėn., o po poros valandų kyla vėjas ir šaltis, oras vėl keičiasi.

Ar gavai mano laišką iš Vilniaus, kur rašiau, kad esu nuteista už politiką. 58-tu str. 10 metų lagerio ir 5 metus be teisių ir turto konfiskavimu. Žiaurus likimas, bet viskas niekai, jeigu ne ilgesys Tavęs. Kartais pagalvoju, gal Tau geriau be manęs, aš tokia negera Tau buvau, teisingai mane Dievas baudžia, tik per daug. Rašyk, Tėte, ar lauki manęs. 10 metų niekas nesėdės, grįšiu greičiau ir aš su savo tokia sveikata. Nieko nenoriu, tik dar kartą Tave pamatyti ir numirti. Kasdien meldžiu šv. Juozapą, šeimų globėją, kad Tave globotų. Man daugiau nieko pasauly nėra, tik tu, Tėte, ir tik mintis apie Tave sulaiko mane nuo savižudybės. Jeigu ne Tu, nei į Lietuvą nenoriu grįžti. Kas ten manęs lauks?

Kaip tetos sveikata? Ar labai pyksta? Tegul nepyksta, vis tiek jeigu grįšiu, būsiu kitokia, o gal visai neteks grįžti. Viskas Dievo rankose, nors man rodos, grįšiu. Namuose, turbūt kas nors blogo, blogai sapnuoju.

Atrašyk, Tėte, nors kol Tavo laiškas ateis, mane kitur išveš, bet laiškas vis tiek pasieks. Perduok linkėjimų Janei ir Olei. Tegul Janė man parašo, duok jai mano adresą, tik tegul daugiau mano adreso niekam neduoda.

Baigsiu jau. Tesaugo Tave Dievas, tepadedu Tau gauti mano laišką ir atsakymą nuo manęs. Lauksiu nuo Tavęs laiško kaip išganymo. Bučiuoju Tavo rankas. Duktė Eduarda.

Nepaprastas džiaugsmas. Šventasis Tėvas Pijus XII¹⁷⁷, atjausdamas Lietuvos priespaudą ir vargus, paskelbė visam katalikiškam pasauliui, kad II.16 d., sekmadienį, Lietuvos nepriklausomybės šventėje katalikai melstųsi už Lietuvą. Tai puiki propaganda už Lietuvą čia žemėje ir galinga priemonė, kad Dievas pagaliau kreiptų savo Apvaizdos akį į tą menkutį visatos gabalėlį – į priešų nuteriotą Lietuvą.

II.21. Žiaurus bolševikų straipsnis. Tarybų Liet. 44 Nr. tilpo iš „Tiesos“ Br. Kalvaičio straipsnis, žiauriai nukreiptas prieš popiežius, prieš katalikų bažnyčią ir prieš dvasiškiją. Jo pasirodymą aiškinama kaip atsakymą popiežiui už paskelbtas už Lietuvą

¹⁷⁷ Popiežius Pijus XII (1876–1958) Katalikų Bažnyčią valdė 1939–1958 m.

pamaldas II.16 d. ir kaip kaltinimo aktas, pateisinantį lig šiol padarytus žiaurumus, ir dar ateityje, gal ir netolimoje, žiaurumus prieš kat. dvasiškiją ir bažnyčią Lietuvoje. Nereikia moksle išsilavinusio žmogaus, kad lengvai galima būtų atmesti daromus katalikams priekaištus. Pagaliau lengva yra bolševikams ir didžiausių nesąmonių prirašyti, nes priešingam balsui užčiauptos lūpos. Jie tarsi šaukia: proletarij, tikėk, ką mes rašom ir skelbiam.

II.22. Žudomi bolševikai pareigūnai. Marijampolė, Užgavėnių naktis II.18 d. 4 mergaitės ir vienas berniukas gimnazistai jau nuo seniai rengėsi vienam žygiui, kurį šią naktį įvykdė. Pas vieną banko valdininkę mergaitę, gyvenančią salkutėje, rengiamos vaišės: degtinė, mėsa, tortai ant stalo. Vaišių organizatorės užkviečia į vaišes 5 aukštus pareigūnus. Reikia manyti, kad su tais bolševikų aukštais pareigūnais buvo palaikomi glaudūs santykiai. Nakties metu susirenka į tą salkutę „vaišių“ organizatoriai ir svečiai. Vietų buvo prie stalo paruošta 11. Kai kas matosi neatėjo. Išgėrus tris butelius degtinės, berniukas gimnazistas duoda ženklą ir iš mergaičių organizatorių pasipylė šoviniai. 3 iš svečių vietoje krito, vienas į gerklę sužeistas, vienam akis išnešta. Krito ir viena organizatorė mergaitė. Kiti kalbėjo: viena iš pabėgusių mergaičių nuėjo pas save ir atsigulė, ją policija suėmė. Eina tardymai ir suėmimai. Šito įvykio laikraščiai dar neskelbia¹⁷⁸.

II.23. Atsisveikino kun. dr. Kliausis. Šiandieną į namus pas mane atvyko kun. dr. Kliausis. Buvo labai susijaudinęs. Sako, jis priverstas yra Kauną apleisti. Kokia priežastis, jis dabar sakyt negalys. Spėjama, kad pas enkavedistus pateko į nemalonę.

II.25. Vargšė darbininkė. Darbininkų valdžia pirmon vieton turėtų aprūpinti darbininkus. Apsirgo „Šviesos“ spaustuvės darbininkė, ne bet kokia, bet kvalifikuota Ona Kuzmickaitė – nikstelėjo ar sulaužė koją – negali paeiti. Pranešta „Šviesos“ vadovybei – tik į trečią dieną atsiuntė rusę gydytoją. Toji tik dviem pirštais paspaudė skaudamą koją ir pasakė – reikia sugipsuoti. Tas atsieis 150 rb, o už šį vizitą reikia sumokėti 100 rb. Darbininkė Kuzmickaitė ne visados gauna į mėnesį 200 rb algos

¹⁷⁸ P. Dogelį pasiekė žinios apie įvykius Marijampolėje, kurių metu per fiktyvių sužadėtuvių pokylį buvo nušauti vietos valdžios pareigūnai: Marijampolės apskrities LKP(bolševikų) komiteto sekretorius ir Lietuvos SSR AT deputatas Steponas Bakevičius, pasų poskyrio viršininkas Borisas Gurevičius, valsčiaus Vykdomojo komiteto (toliau – VK) pirmininkas Bronius Jasiūnas, praėjus kelioms dienoms nuo sužeidimų mirė pastarojo pavaduotojas Eduardas Franko. Nušauta ir banke buhalterė dirbusi Ona Karvelytė, kuri gyveno kartu su viena šio išpuolio organizatorių Anele Senkute-Pušele (1922–1947), o ši dirbo apskrities VK buhalterė. Pareigūnus sušaudė ne merginos, o Senkutės sužadėtinio vaidmenį atlikęs Tauro apygardos Vytauto rinktinės partizanas Kazimieras Pyplys-Mažylis (1923–1949). Partizanai sėkmingai pabėgo, išskyrus vieną merginą, kuri greičiausiai iš anksto nebuvo įspėta apie tikrąjį pobūvio tikslą ir nesumojo, kaip elgtis – grįžo namo ir ryte buvo suimta.

ir turi dar išlaikyti savo seną motutę. Iš ko jina gali gydytis. Neklausydama tos gydytojos, savo lėšomis pasiekė ambulatoriją. Ir čia pasakė, kad koja nesulaužyta, tik kurį laiką reikia ją palikti ramybėje.

Ir vėl mokesčiai. Iš Finansų skyr. atnešė mokestinį pranešimą, reikalaujantį 1947 metais sumokėti pajamų mokesčių 18 558 rb.

II.25 d. pas Arkivyskupijos valdytoją. Kauno Ark. Valdytojas pirmą kartą kviečia pas save Kauno kunigus ir kai kuriuos iš provincijos. Kunigų, susirinkusių Kuri-joje, galėjo būti 25. Kauno dekanas kun. Stankūnas¹⁷⁹, painformavęs susirinkusius kunigus, kaip reikia vesti bažn. buhalterijos knygas, dvasiškijos vardu pasveikino Arkiv. Valdytoją kan. J. Stankevičių, apėmusį valdyti Arkivyskupiją po mirties a. a. prel. Jokūbausčio. Šia proga prakalbėjo naujas valdytojas, pareikšdamas šias mintis: bažnytinis darbas yra viešas darbas. Kunigai tą darbą atlikdami eina savo pašauki-mo keliu. Priklausyti kunigams prie bet kokio slapto veikimo griežtai draudžiama. Kunigai, savo tiesioginį pašaukimą atlikdami, sulaukia pagarbos net ir iš priešingos pusės. Prašo prisidėti kunigus prie valdytojo darbo ir padėti jam valdyti.

II. 28. Šalčio 20° C. Komunizmo nepasisekimas jaunimo tarpe. Ką patys komunistai apie tai rašo. „Tarybų Lietuva“ 49 Nr. rašo: „Beidėjiškumo dulkės Ž[emės] ū[kio] akademijos auditorijose. Kauno Ž. ū. akademija šiandieną turi 540 studentų. Iš jų LLKJ s-gai¹⁸⁰ priklauso vos 6 studentai, įskaitant ir patį komjaunimo organizatorių. Pernai tuo metu buvo 3. Atseit, per vienerius metus akademijos pirminė organizacija „išsiplėtė“ dar trimis jaunuoliais iš daugiau negu pusės tūkstančio jaunimo...“ Man balsiai skaitant prie pietų šį straipsnį, pertraukė mane III mergaičių gimn. 8 kl. mokinė Onutė Šauklytė: pas mus gimnazijoje yra 1000 mokinių ir tik dvi komjaunuolės. Mūsų nuomone, to nepasisekimo priežastis – tai komunistų darbai. Liaudis nuo komunistų kenčia didžiausią priespaudą. Bolševikų valdžia palietė ūkininko skaudžiausią vietą – jo pragyvenimo šaltinį – ūkį, uždėdama nepakeliamas pyliavas ir už mažiausią neda-teklių grūdama ūkininkus į kalėjimus. Darbininkai miestuose irgi badauja. Jeigu už gaunamą atlyginimą į mėnesį darbininkas negali sau normos išsipirkti, tai kaip reikia gyventi, o vaikus reikia privalomai į mokslus leisti. Taigi nei ūkininkų, nei darbininkų vaikai, kurie lanko gimnazijas, universitetus, matydami ir patys jausdami bolševikų priespaudą, negi bus tiek akli, kad rašysis į prispaudėjų organizacijas. Pagyrų puodas visada juodas, sako žmonių patarlė. Bolševikų pasigyrimus žmonės

¹⁷⁹ Juozapas Stankūnas (1908–1968) – Kauno dvasinės seminarijos prokuratorius, 1946–1947 m. administravo Prisikėlimo bažnyčios parapiją. 1947–1956 m. kalėjo lageriuose.

¹⁸⁰ T. y. komjaunimui – Lietuvos Lenino komunistinio jaunimo sąjungai.

gerai supranta ir jų melams netiki. Dar 1940, [19]41 metais bolševizmas buvo dar šiek tiek patrauklesnis – ir nebuvo tokių plėšikų, kokius dabar matome. Ir darbininkai buvo geriau atlyginami. Dabar visa bolševikų blogybė kaip gyva išplaukė viršun ir visiems aišku, kad taip valdant pasaulį, kaip bolševikai kad valdo, einama prie pasaulio katastrofos – prie bado, prie europiškios civilizacijos žlugimo.

II. 28. Tremtinio Prospero Bubnio laiškas.

Jūsų Prakilnybe. Prieš porą dienų aplankė mane Jūsų trečiasis laiškas. Kaip malonu, kai toki svečiai pasitaiko dažnai. Tada tarsi vėl įsijungi į Jūsų pastogės gyvenimą, užmiršti savąją kasdienybę. Laiškams čia būdamas aš stengiuosi iš viso skirti kiek galima daugiau dėmesio, nes tai sudaro didelę dalį mano dvasinio gyvenimo, kadangi aplinkuma pas mus tam dažnai yra gana nepalanki. Sunku surasti žmonių, kurie atitiktų pilnai tam vardui, o tas keletas savo tautiečių taip pat ne visiškai leidžia išsemti visus dvasinius pergyvenimus. Pagaliau kasdieninis darbas taip įtraukia į savo ratą, kad mąstyti ir galvoti beveik netenka. Tik kai atsisėdi prie laiško, vėl pasijunti žmogum garbingų žmonių pokalbyje. Laiškai didele dalimi pavaduoja ir mąstymus, ir dvasines konferencijas, ir sąžinės sąskaitą. Apie tai Jums rašau, nes tai charakteringa mūsų gyvenimui. Jūs klausiate, kaip su mano pašaukimo gyvenimu, ar galima praktikuoti. Deja, tuo pasidžiaugti negaliu, tokios jau aplinkybės, kad visi mūsų žingsniai suskaitomi ir visos kitos aplinkybės tokios, kad nėra nei laiko, nei vietos, nei visų kitų būtinausių sąlygų. Mums teliko garbinti Dievą tik „in spiritu et veritate“¹⁸¹. Savoį pastogėj aš anksčiau turėjau vieną kolegą, bet tai buvo seniau. Kiek galime, mes stengiamės sekti religinio gyvenimo metus, ypač savųjų tarpe – tai trupinėlis. Laimingu atveju gavau iš savo dėdės porą knygelių, rožančių ir [...], ir kai iš jų skaitau ant narų atsisėdęs šv. Mišių maldas, kurias per tiek margų pergyventų dienų jau gerokai pamiršau, net širdžiai graudu darosi. Tačiau nenusimenu ir per daug sau galvos nesuku. Jei Dievulis taip nori, ir aš tuo pasitenkinu. „Teesie Tavo valia...“ Jums įdomi mūsų krašto gamta ir gyventojai, bet apie juos daug tikros tiesos pasakyti aš ir negaliu, nes per mažai su jais tenka susidurti. Reikėtų būti dideliu fantastu, kad iš keleto žvilgsnių, paviršutiniškai pakeliui matytų, ir nemačius tikro privataus gyvenimo, būtų galima viską teisingai apibūdinti. Tiesa, pas mus šiaurė. Žiema tęsiasi apie 8 mėn., dėl to ir gyvenimas turi kitą atspalvį. Dabar gyvenimas ir pas mus jau nebe toks, kokį rado mūsų tautiečiai, čia pėsti atėję šimtus kilometrų [19]41 metais, kol dar nebuvo geležinkelio

¹⁸¹ „dvasia ir tiesa“ (lot.).

ir kitų moderniškų priemonių, nebuvo mūsų statytų trobesių. Tada čia viešpatavo komis ir jo artimiausias draugas elnias. Žemė čia, išskyrus keletą rūgščių uogų, grybų, žolės ir nusususių krūmokšnių, nieko daugiau neduoda. Tik labiau į pietus dabartinės mūsų respublikos auga miškas ir vasarą suspėja užaugti kai kurios daržovės. Žmonės čia vis dėlto gyvena ir, kaip jie sakosi, anksčiau ir visai neblogai buvę. Jie gaudė žuvis, kurių upėse gana gausu, ir augino elnius. Elnių kailiais išklotos jų trobelių sienos, iš elnių ragų padarytos kabyklos rūbams, elnių kailių kailiniai, batai, kepurė ir pirštinės. Elnių mėsą valgo, elnius pasikinkę važiuoja turgun. Pas juos netrūko nei pieno, nei sviesto, ir visa tai iš to už karvę mažesnio, už avį didesnio gyvulėlio, kuris labai gerai jaučiasi ir turi jėgų prisikasti sau iš po sniego samanų. Iš savo šeimininko ne tik neprašo avižų, bet jų visai ir neėda. Žiemą komi tiek vyrai, tiek moterys rengiasi vienodai, ir kadangi vyrai retai kuris turi ūsus ar barzdą, o veidai nuo šalčio visų atrodo įgiję vienodą rausvą spalvą, tai sunku atskirti, kur vyrai, kur moterys. Jų kepurė ir pirštinės yra išvien prie kailinių pritaisytos. Bendrai išvaizda labai panaši į rusų batiušką apeiginiuose rūbuose. Religijos, sako, esą visi sentikiai. Tiek vyrai, tiek vaikai prie juostos kiekvienas nešioja didelį peilį makštyje. Tiek apie juos. Kitą kartą parašysiu dar daugiau. O dabar dar kartą dėkoju Jums už malonų laišką ir sakau su Dievu.

Abez. Jūsų Prosperas

III.3. Mirė kun. K. Kuprys Kuprevičius¹⁸², 74 m. amž. Mirė pas pranciškonus prie Vytauto bažn., atvykęs čia iš provincijos. A. a. velionis ir mane sergantį atlanke, pirkto 2 b. bažn. vyno, mokino, kaip reikia saugoti sveikatą, papasakojo ir apie Lietuvos lobyną – senienų didelį rinkinį. Kam jį palikti? Tuo klausimu buvo susirūpinęs. A. a. kun. Konstantinas mirė iš nuovargio kelionėje, nes visą naktį važiavo ant vagono laiptuko, negalėdamas dėl kariuomenės į vagoną įlipti.

III.4. Šv. Kazimiero atlydai Bazilikoje. Žmonės palaiko gražias tradicijas. Rusai prie caro valdžios drausdavo švęsti šv. Kazimierą. Tačiau žmonės, ypač mokyklų jaunimas, veržte verždavosi tą dieną į bažnyčią. Bazilika būdavo pilnutėlė žmonių. Švęsdavome pripuolamą dieną. Ir lig šiol tas gražus paprotys užlaikomas. Žmonių, ypač iš kaimo, buvo daug Bazilikoje, žinoma, ne tiek, kaip seniau. Šventė pripuolė antradienį, t. y. darbo dienoje. Ir Lietuvos Patronas buvo tinkamai pagerbtas Bazilikoje. Aš, deja, dėl ligos bažnyčioje nebuvau. Šalčio šiandieną 17–20° C.

¹⁸² Konstantinas Kuprys-Kuprevičius (1877–1947) – Žemaičių vyskupijos kunigas, vėliau dirbęs Kaišiadorių, Telšių vyskupijose. Surinko turtinę įvairių senienų, monetų, litografijų bei knygų rinkinį.

III.5. Reta tokį rasti, kaip Lažinskių tėveliukas. Tai gausios šeimos tėvas tas „tėveliukas“ – tai Petras Lažinskas, tėvas kun. Petro Lažinsko, sūnų Romualdo, Alfonso, Vytauto ir dukters Zofijos tėvas. Visi vaikai pavyzdingi katalikai. Be to, kun. Petras yra pavyzdingas, uolus, savęs nesigailintis, kitiems pasišventęs kunigas. Romualdas su šeima pavyzdingas ūkininkas, Alfonsas ir Vytautas grįžę iš kariuomenės, linę yra prie amato, apsukrūs ir gudrūs vyrai, Zofija – dailės instituto lankytoja. Kaip tėveliukas tą nemažą vaikų būrį auklėjo. Apie tai taip kalba kaimynai: Lažinskių Petras vaikščiojo po laukus rožančių kalbėdamas ir štai visus vaikus turi sveikus ir gyvus. Taip. Dievas laimino vaikams dėl tėvo pamaldaus gyvenimo. Tėveliukas, kada atvyksta į Kauną, tai prieina išpažinties ir kasdieną, kol būna Kaune, vaikščioja prie Švenčiausio. Neseniai tėveliukas, šiek tiek pradėdamas neįgaluoti, atvyko pas sūnų į Kauną (kun. Petras L. yra Bazilikos vikaru) paviešėti ir pasigydėti. Išbuvo bene apie 2 savaites: gerokai pasitaisė, kasdieną ėjo prie Švenč. per Mišias, kurias laikydavo jo sūnus kun. Petras ir iš jo rankų priimdavo Komuniją. Prieš grįžtant į namus, kaip papasakojo kun. Petras, tėveliukas sušaukė visus vaikus, nes jie, išskyrus Romualdą, kurs gyvena savo ūkyje, visi gyvena kartu su kunigu, visus suklypdė ir sukalbėjo savo sustatytą maldą pavesdamas savo vaikus Dievo globai. Mes visi, sako kun. Petras, apsiverkėm – taip mus sujaudino šis tėveliuko nepaprastas žygis.

III.13. Suareštuotas, nuteistas ir jau į Rusiją išvežtas mano kolega kun. Liudvikas Rekašis [Rekašius]¹⁸³, Anciškio klebonas. Dabar tik tesužinojau apie savo kolegą kun. Liudviką Rekašį. Jis gyvena miškingoje vietoje Anciškyje. Apsilanko Lietuvos partizanai. Jis išklauso jų išpažinties, duoda šv. Komuniją ir pavaišina. Jų tarpe būta šnipa. Areštuoja kun. Rekašį, laiko kalėjime ir teisia. Teisme tas šnipas pats stoja liudyti, kad jis kartu su partizanis buvo kun. R. priimti ir vaišinti. Kun. R., būdamas tiesiakalbis, nesigynė, kad priėmęs partizanus. Teismas nuteisė kun. R. trims metams kalėti. Iš Lietuvos jau išvežė.

III.15. Tremtinės Magdutės Novickienės-Kuzmickaitės laiškas. Rašo iš Altajaus savo sesutei Onutei ir mamytei, gyvenančioms Kaune, Vilniaus 22.

Brangiausioji mamele, Onute, labai džiaugiuos gavusi nuo jūsų laiškely. Man taip jau rūpėjo, kaip Jūs ten laikotės, kaip sveikatėlė, ar turit ko pavalgyt, apsirengt? Maniau, gal ištiko jus kokia nelaimė, kad Jūs taip ilgai nerašėte. Na, bet Aukščiau-

¹⁸³ Liudvikas Rekašius (1876–1966) – Panevėžio vyskupijos kunigas, 1947–1954 m. kalintas Kazachstane, grįžęs buvo Dapšionių klebonas.

siojo ranka visus mus globia ir lydi... Ir tegul būna Jam teikiama garbė kiekviena minutėlė.

Dėkoju už gausius bučkius ir linkėjimų glėbius... Juk lyg ir buvo šnekos, kad greit turi mus visus vežti namo, bet taip ir liko kalbos, o tikro nieko nėra. Pasus išdavė vieniems metams, bet visus su pažyma „išsiųstieji“. Šiaip nieko nekalba apie išvykimą. Daug kas yra grįžę, tik nežinau, legaliai ar ne. Ateis pavasarėlis, o gal ir nušildys žiemos nukaltas grandines. O jei ne – tai vis savo mintim, kaip paukščio sparnuželiais, brangios tėviškės padangėj paplasnosiu, graudžiu ilgesingu gegužėlės ku–kū motulei pakukuosiu, sesutei ir broleliams pakelės gėlyte pražydėsiu...

Aš kol kas dar laikausi, tik kosulys kankina, krūtinytę skauda...

Visiems labų dienų! Jūsų Magdutė.

1947.III.17. Išsilaisvinęs kalinys. Turėjau pas save svetį – Stanislovą Valiūną, buv. Raseinių miškų urėdijos urėdą. Jis ir dar 9 tos urėdijos tarnautojai sėdėjo kalėjime 14 mėnesių. Buvo teismas, ir Valiūnas buvo išteisintas. Ištrūkęs iš kalėjimo drožė stačiai pas mane, kaipo pas pažįstamą, mat Raseinių urėdija kai kurį laiką gyveno kun. P. Dogelio tėviškėje – Knebioniuose. Man buvo malonu Valiūną priglausti, pernakvinti ir pavalgydinti bei pavaišinti.

III.18. Tremtinio Stasiaus Šablevičiaus laiškas. Rašo savo žmonai Bronei Šablevičienei:

... aš nepražūsiu, o sveikas šią vasarą grįšiu pas Tave ir vaikus.

Prieš kelias dienas buvo pas mus atvykęs koks tai viršininkas ir laikė pranešimą – paskaitą. Jis pasakojo, kad [...] numatoma greit vėl karas, esą politinė padėtis labai įtempta, todėl karas neišvengiamas, kad [...] prieš terminą jus gali valdžia paleisti namo. Tokie pranešimai mums pakelia ūpą ir suteikia daugiau vilties greit grįžti prie savo šeimų.

III.18. Nepavykusios jaunimo vakaruškos Gavėnios metu.

Mokytojų seminarijos vadovybė Kaune surengė 4 Gav. sekmadienį vakaruškas. Dauguma mokinių tam nepritarė, bet bijodami savo vadovybės į vakaruškas ėjo. Meninė dalis šiaip taip pavyko atlikti, bet linksmoji – šokiai – niekais nuėjo. Šiek tiek dalis jaunimo pašoko, o paskui išsiskirstė. Ypač vyrai pasirodė esą tvirtos valios – prieš šokius Gavėnioje. Į vakaruškas buvo pakviesta komjaunimo iš kitur, kad palaikyti partiją.

1947.III.19. Pagirtinas Kauno mok. seminaristų žygis. Kauno mokytojų seminarijos direktoriaus Juozo Geniušo¹⁸⁴ šiandieną vardadienis. Jam sutikus, buvo leista šį vakarą pašokti. Ir pačiam Direktoriui, prieš tikėjimą nusistačiusiam, būtų vienas malonumas, kaip jo auklėjamas jaunimas laužo Bažnyčios draudimą – Gavėnioje šoka. Šokių organizatorius perėjo per klases klausdamas: ar norite šiandieną pašokti? – vardavininkas direktorius leido. Ne, nenorime šokti, – buvo visų toks atsakymas. Vis tiek reikia pasidžiaugti, kad mūsų jaunimas pakankamai dar turi drąsos atsispirti naujoms prieštykinėms idėjoms.

III.26. „Tikėjimo laisvė.“ Bolševikai mokykloms skyrė žiemos atostogas nuo III.25 iki IV.1. Velykos šiais metais IV.6. Taigi taip tu man ir pataikink, kad Velykų šventėms nebūtų atostogų, kad nesupultų jos su brangia katalikų Velykų švente. Bolševikai ne be reikalo galvas ant pečių nešioja. Jie nepraleis nei vienos progos, kad kaip nors katalikams įgelti.

Nemunas eina. Ties Gardinu jau anksčiau pajudėjo. Šiandieną ties Kaunu pajudėjo. Vakar šilumos pavėsyje buvo 10–12°. Tai ir pajudino Nemuną.

III.30. Šilumos 16° C pavėsyje. Per Kauno upes jau žmonės keliasi laiveliais.

Jaudinantis nusižudymas. Vokiečiai iš badaujančios Vokietijos, po bolševikais esančios, bėga į Lietuvą ir čia elgetauja. Durys neužsidaro nuo prašančių. [...] vokiečiai į žmones nepanašūs, išbadėję. Rinkos žmonės matė, kaip viena vokiečių motina su dviem vaikučiais – Neris ledams pajudėjęs – nusiskandino. Žmonės atkreipė dėmesį, paėmusi už rankų vaikučius eina kaip pamišusi į Nerį: vaikai klykia. Jinai vieną vaiką metė į vandenį, paskui antrą ir pagaliau pati šoko į vandenį ir visi trys prigėrė. Rinkoje žmonės esantieji baisiai jaudinosi tuo reginiu.

Finansų ministerija sujudo dėl uždėtų per didelį kunigams mokesčių. Kunigų skundai pasiekė ministeriją: šiandieną pas mane buvo ministerijos įgaliotinis Deksnys teirautis apie mano pajamų šaltinius.

Ark. valdyt. kan. Stankevičiaus pirmas susidūrimas su bolševikų valdžia. Bene sekmadienį III.30 d. kunigų „kunigas“, kaip jį vadina – Gailevičius pasikvietė kan. Stank. ir reikalavo iš jo pasiaiškinimo, kas jį paskyrė valdytoju, ir reikalavo skirti prie bažnyčių komitetus. Valdytojas gražiai jam atsikirto.

1947.IV.1. Auksinės jungtuvės ir mirtis Užgavėnėse. 16 vas. Sasnavos parapijoje buvo retos iškilmės. 50 metų moterystės sukaktuvės, arba auksinės vestuvės. Jubilatai, atlikę bažnytines apeigas, iškėlė pas save vaises. Į jas atvyko Sasnavos

¹⁸⁴ Juozas Geniušas (1892–1948) – kairiųjų pažiūrų mokytojas, 1941–1944 m. dirbo Kauno amatų mokykloje, vėliau buvo Kauno mokytojų seminarijos direktoriumi. Išleido pjesių, vadovėlių mokykloms.

vikaras kun. Č.¹⁸⁵, vargonininkas, vykdomojo komiteto pirmininkas su sekretorium. Neaplenkė vaišių ir „žalieji“. Jie neprašyti atvyko iš miško ir, likvidavę pirmininką su sekretoriumi, išvyko. Tuoju buvo suareštuotas kun. Č., vargonininką ilgiau palaikė.

Vargšas vyskupėlis Karosas. Bolševikai, neatsižvelgdami į aukštą vyskupo pašaukimą nei į jo senatvę, kraustą jį iš tėvų marijonų namų Marijampolėje. Kartu krausto ir tėvus marijonus.

IV.3. Ištikimybė katalik. tradicijoms. Lietuvos veikėjas, ištikimas katalikas, buvęs Lietuvos valdžioje dr. L. Bistras¹⁸⁶ iš Vilniaus atvyko į Kauną ir šiandieną, Didž. ketvirtadienį, priėmė Bazilikoje per Mišias Komuniją. Buvo apsilankęs ir pas mane. Sako, senas įprotis – Didž. ketv. traukte traukė į Kauną, kad Bazilikoje iš laikančio iškilmingą šv. Mišias kunigo rankų priimtų šv. Komuniją.

Kas girdis Vilniuje, paklausiau dr-o. Mane, sako, ir kitus džiugina lietuviškas jaunimas savo katalikiškais įsitikinimais. Kai nueini į Šv. Jono bažnyčią sekmadieniais ir pamatai grūste prisigrūdusio gražaus jaunimo į savo pamaldas, tai žmogus susijaudini ir per skruostus nubyra gaili ašara iš džiaugsmo. Taip kalba tas, kursai, dar būdamas Liepojos gimnazijos mokiniu, 1911–13 metais aktyviai dalyvavo moksleivių ateitininkų judėjime ir atvykdavo į Kauną kaip Liepojos gimnazijos ateitininkų delegatas.

Ir kunigas d-ras P. Bielskus¹⁸⁷ perėjo per čyščių. Prieš mėnesį Panemunės sanatorijoje dr. P. Bielskų enkavedistai buvo suėmę. Iš pradžių tardė Panemunėje, paskui nuvežė į Kauną. Išlaikė be poilsio visą parą ir vis tardė. Tardė pasivadinęs save Jefremov. O kas jis iš tikrųjų yra – velnias jį žino. Vyras ruplėtas, augalotas, nusiganęs. Tardydamas pavartojo visas bolševikiškas priemones: provokaciją, melą, gąsdinimą ir mušimą. Ištraukęs iš d-ro B. jo paties lazda smogė jam per galvą. Tardomasis atsakė: jei aš tiesą sakau, kad ko klausi manęs – aš negaliu atsakyti, kad nežinau, tai kam mane muši. Visą tardymo laiką Bielskus savo dvasioje meldėsi į V[iešpaties] Jėzaus Kančią. Čia jis rasdavęs sau stiprybės. D-ras aplankęs Bazilikoje

¹⁸⁵ Sasnavos vikaro pareigas nuo 1945 m. ėjo Boleslovas Čegelskas (1922–1989). Dėl P. Dogelio minimų įvykių jis nebuvo suimtas, bet represuotas 1949–1956 m. Grįžęs iš lagerio dirbo Vilkaviškio vyskupijos parapijoje.

¹⁸⁶ Leonas Bistras (1890–1971) – filosofijos daktaras, VDU Teologijos–filosofijos fakulteto docentas, vienas Krikščionių demokratų partijos lyderių, Seimų narys, II Seimo pirmininkas, ėjo švietimo, krašto apsaugos, užsienio reikalų ministro, ministro pirmininko (1925–1926) pareigas. 1940–1954 m. dukart kalintas lageriuose.

¹⁸⁷ Pijus Bielskus (1880–1958) – kunigas, filosofijos daktaras, diplomatas. Nuo 1921 m. vadovavo Prezidentūros kanceliarijai, nuo 1930 m. buvo Lietuvos ordinų kancleris. Po karo gyveno Lietuvoje, kunigo pareigų nėjo.

Kristaus kalėjimą. Jam labai patikęs, tiesiog susižavėjo paveikslu – Kristus alyvų daržely – ir kalėjimo kuklus papuošimas.

IV.4. Kalinių tauta. Tai ne nusikaltimas, kad lietuvių tauta kenčia kalėjimus, ištrėmimus. Tai garbingos tautos kančios už Tėvynę. Vakar per Kauną varė ginkluoti kareiviai didelį būrį kaimiečių lietuvių vyrų ir moterų, gal apie 70 asmenų. Varomieji nešėsi didelius pundus. Juos varė į Kauno kalėjimą. Iš čia gal į Rusiją veš. Kristau, šiandieną Didž. ketvirtad. minime Tavo kančią kalėjime. Padėk mūsų tautiečiams kentėti!

IV.12. Stalino vardas sumaišė tardymą. Iš kunigų seminarijos pašalintieji, sumažinant pagal bolševikų reikalavimą klierikų skaičių, stojo į suaugusių gimnaziją Kaune. Vadovybė čia į juos šnairuoja. Štai vieno vyruko bolševikas mokytojas ir klausia: kur anksčiau buvai? Kunigų seminarijoje – atsako. Ko siekdamas ten buvai pastojęs? Mokslo. Dėl ko išstojai (jis žinojo, kad buvo pašalintas – svarbu, ar prisipažins)? Nepatiko ir išstojau. Antai toks mėtymasis: ir pastoti, ir išstoti reiškia nerimtumą. Atsakymas: aš manau, kad tai nė kiek nekliudo būti rimtam. Štai tėvas Stalinas. Buvo dvas. seminarijoj. Nepatiko – išstojau. Kas gali drįsti pasakyti, kad jis nerimtas. Vargšas mokytojas – nutilo, tik sau kietai kalbėjo: taip, Stalinas buvo seminaristas ...

Ir pas bolševikus pradeda reikštis kapitalistinių valstybių papročiai. Maskva apdovanojo bolševikinės Lietuvos piliečius ordinais. Juos gavo net 668 asmenys. Ir mūsų Putinas, autorius „Altorių šešėlių“, apdovanotas. „Tarybų Lietuvos“ N° 88 visas skirtas apdovanotųjų sąrašui. Perskaičiau jį visą. Savęs neradau.

IV.18. Per akis meluoja. Prieš rinkimus bolševikai Kretkampio prelatą Naujoką automobiliu nuvežė į susirinkimą, kad pasakytų prakalbą. Vežė kareiviai automatais apsišarvoję. Prelatas pasakė keletą sakinių: kad išrinktų gerus piliečius, kad meldžiasi prašydamas Dievo palaimos išrinktiems deputatams. Paskui Šakių apsk. laikraštis atspausdino prel. Naujoko kalbą. Pats prelatas tos kalbos nepažino. Jį labai nustebino, kad nieko panašaus jis nekalbėjęs, ką spauda rašo. Jis labai tuomi susirūpino, kad jis tokia neva savo „kalba“ garbės nustojęs. Apie bet kokią atitaisymą bolševikų santvarkoje nei kalbos negali būti.

Darbininkai pavyzdinčiai laikosi katalikų tikėjimo. Petrašiūnų tėvas Kapucinas pasakojo, kad darbininkai, būdami bolševikų išnaudojami, šiandieną yra kur kas daugiau prisirišę prie bažnyčios, negu pirmosios bolševikų okupacijos metu (1940–1941 m.). Ir patys religiją praktikuoja, ir savo vaikus religijos mokina – po pamokų mokyklose vaikai eina į vienuolyną katekizmui.

1947.IV.18. Kaip tremtiniai Rusijoje šventė Velykas. S. Šablevičiaus laiškas:

Rašo savo žmonai 7.4.47. Velykų 2 d.

Brangiausia mano Brone ir mylimiausieji Heniau ir Lilia.

Vakar ir šiandien visur skamba Aleliuja, vieni kitus sveikiname ir linkime vieni kitiems, kad šios šventės būtų paskutinės šventės – tokios, kokias dabar švenčiame. Visų viltys ir troškimai, kad Sekminėse pintume laisvės vainikus iš Lietuvos laukų gėlių. Aleliuja skambiai aidėjo mūsų šiaurėje sniegu apdengtose apylinkėse. Visi su nekantrumu laukėme šių švenčių, todėl jų sulaukę stengėmės jas praleisti kaip galima iškilmingiau. Šiame laiške stengsiuosi aprašyti, kaip aš šias šventes praleidau.

Did. šeštadienį, kaip ir visada, išėjau į lauką 15 val., nors ir darbe būdamas nuotaiką širdyje jaučiau prieššventišką. Panašią nuotaiką visada aš pergyvendavau laisvas būdamas prieš kiekvienas didž. šventes. Nors Velykas pagal naująjį kalendorių švenčiame tik mes katalikai, bet ir visi kiti, lig mums pritardami, taipgi save priveda prie tvarkos: apsiskuta, išsimaudo (mūsų įmonėje yra šiltas dušas). Aš prisimenu vieną did. šeštadienį, praleistą Tabariškėse. Taip darbo pamainos laikas greit slenka, laikrodžio rodyklė artėja prie 23 val. Lygiai 23 val. duodu sireną gan ilgai, virš 5 minučių, lyg norėdamas pabrėžti visiems, kad mano darbo laikas baigiasi ir man prasideda Velykos. Darbininkų pamainos visur keičiasi – mus pakeičia kiti. (Mūsų stot. per parą duoda sireną triskart: 6, 15 ir 23 val.). Po dušu gerai išsimaudau, pasikeičiu švarius baltinius. Ant širdies taip lengva, šventiška nuotaika. Lygiai 24 val. atsisveikinęs su vyrais apleidžiu darbovietę. Kiekvieną kartą, eidamas iš darbo, meldžiuos, einu pamažu, norėdamas ilgiau pabūti vienas. Mėnulis šviečia, naktis graži, noriu susikaupti maldoje, bet nesiseka: mintis skrenda prie savųjų, prie brangiausios Bronės, prie mylimiausių Heniaus ir Lilės, skverbiasi į galvą mintys ir vaizdai, ką jūs šiuo metu veikiate: gal ruošiatės šventėms, gal jau ilsitės, o gal bažnyčioje. Taip, pusiau svajodamas, pusiau melddamasis priėjau iki vartų. Valandėlę stabtelėjau, apsižvalgiau – visur sniegas po dienos smarkaus lietaus mėnulio šviesoje koks pilkas dėmėtas: reiškia, jau ir pas mus pavasario pradžia, šiandien kietajai žiemai atėjo paskutinės dienos. Dar pažvelgiau link savojo gimtojo krašto, įėjau pro vartus į savąjį kiemą. Vakarieniavau valgykloje vienas, nes visi kiti suspėjo anksčiau grįžti. Suvalgęs kopūstų, burokų ir kruopų mišrią sriubą, gavau beveik pilną bliūdą žirninės šaltos košės su nesimpatišku plaučių gabalu (mat paskutiniam kartais atitenka ir didesnė porcija). Bevakarieniaujant atėjo mūsų Velykų šeimininkė Elė pasitarti dar kartą dėl Velykų stalo tvarkos. Nutarę kaip ką daryti, išsiskirstėm. Atėjęs į savo patalpą radau naujieną. Man bebūnant darbe į mūsų patalpą įvedė radijo, geriau pasakius, pastatė garsiakalbį. Tą garsiakalbį pastatė, kaip tyčia, prie

mano lovos. Pagalvojau, tai reiškia, Velykinė viršininko dovana man „radijo aparatas“. Labai malonu Velykų švenčių proga, kad viršininkas neapsikiaulino. Man grįžus namo, „radijo aparatas“ tylėjo, todėl jo vertės iš karto negalėjau nustatyti. Nubudau. Saulė pro rytinį langą jau buvo įbrukusi šviesių skaisčių spindulių visą pluoštą. Taip. Šiandien Velykų rytas ir gražus rytas. Tai malonu. Kadangi „rezurekciją“ pramiegojau, tai ir nėra ko skubėtis. Pusryčiauti buvo sutarta 10 val., tai dar buvo gražaus laiko. Su Velykų šventėmis mane pirmas pasveikino turkas ar totorius, jis ir pats nežino gerai savo tautybės, buvęs mano kaimynas ankstyvesnėj patalpoj. Jisai sveikino mane „s prazdnikom novago goda“ ir linkėjo „vsego chorošego“¹⁸⁸. Iš jo sveikinimo visas barakas leipo juokais ir šaukė: „Oi ty turek“¹⁸⁹. Šiandien jau Velykos, o ne nauji metai. Padėkojau už sveikinimus ir linkėjimus, vos susilaikęs nuo juoko ir aš. Svarbu geri norai, o ne forma.

Lygiai 10 val. susirinkome į valgyklą visa mūsų lietuviškoji šeima. (Žinoma, prieš pusryčius, turėdamas laiko, pasimeldžiau, kaip buvau žadėjęs, už mus visus ir savo kraštą, prašydamas visiems malonių: laisvės, ištvėrmės, sveikatos). Mūsų šeima susidėjo iš trijų moterų: Elė iš Prienų, Elė iš Kuršėnų ir Lionė iš Ignalinos, ir iš keturių vyrų: Pranas iš Kėdainių, Jeronimas iš Mažeikių, Vladas iš Alytaus ir Stasys iš Kauno. Pripuolamai dalyvavo Petras iš Rokiškio, pasikvietėm du svečius iš administracijos. Taigi prie stalo užėmėme 10 vietų. Žinau, Tau įdomu, koks mūsų stalas. Galiu pasakyti beveik drąsiai, kad nei kiek ne blogesnis už daugelį Lietuvoje paruoštų stalų. Mūsų šeiminiškės buvo parengusios tikrų velykinių margučių (iš kur juos gavo, buvo paslaptis), virtas kumpis, papuoštas tortas, įvairių sausainių, pyragaičių, baltos kavos, blyniukų, lašiniukų. Taip išėjo, kad aš su savo velykiniu margučiu išėjau nugalėtoju, – iš eilės visus margučius supyliau, o mano liko sveikas. Savo Velykinį stalą kaip reikiant aptuštinę, turėjom skubėti į svečius į 12 okolot.¹⁹⁰ pasveikinti ten esančių lietuvių moterų, jau įėjus į tradiciją, kad per kiekvienas šventes ten atsilankyti. Mūsų administracija Velykų proga mums visiems davė poilsio dieną ir visiems leido nueiti į svečius (mat kai kurie neturi leidimo laisvai vaikščioti). Visi, kiek leido aplinkybės, šiai dienai stengėmės apsirengti gražiai; kam ko trūko, pasiskolinom iš kitų. Lygiai 13 val. visi nuėjom su viltim pas savo tautietes. Nuo mūsų apie 1,5 kil. kelio. Mūsų tautietės stebėtina visos švariai, gan skoningai pasipuošusios, susitvarkiusios. Velykinis stalas paruoštas

¹⁸⁸ Sveikino „su naujųjų metų švente“ ir linkėjo „visko geriausio“ (rus.).

¹⁸⁹ „Oi tu, turke“ (rus.).

¹⁹⁰ Iš termino *около́ток* (rus.), šiuo atveju – poskyris.

ilgiausias, visokiomis gėrybėmis apkrautas. Susirinkome tautiečiai iš visos apylinkės. Pasirodo, mūsų moterys šiuo kartu susiblokavo kartu su vilnietėmis lenkėmis ir bendrom pastangom viską surengė. Prieš pradėdant vaišes atgiedojome Velykų giesmes ir Marija, Marija giesmę. Galingai skambant giesmių aidams, stebėjau tyčia visų veidus. Tokių veidų retai matyti: taip atsidėję, taip jaudinančiai, maldingai visi giedoję, kad man niekad ir niekur neteko matyti ir pergyventi.¹⁹¹

¹⁹¹ Šio laiško ir dienoraščio tęsinį žr. P. Dogelis, *op. cit.*, p. 631.